

Karlova univerzita v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

Diplomová práce

Determinanty integrace nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice

Determinants of integration Unaccompanied Minors in Czech Republic

Vedoucí magisterské práce:
Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Autor:
Zuzana Wienerová

2012

Děkuji paní Doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D. za odborné vedení práce a důvěru. Dále děkuji Mgr. Juditě Klepkové, Mgr. Pavle Rozumkové za možnost konzultování jednotlivých případů a všem dalším kolegům a kolegyním z Organizace pro pomoc uprchlíkům.

Velký dík patří mé mamě a Františkovi, bez jejichž podpory a trpělivosti by tato práce nebyla nikdy vznikla.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Determinanty integrace nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice napsala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla používána ke studijním účelům.

V Praze, 19. 4. 2012

Zuzana Wienerová

Anotace

Tématem diplomové práce je nastínění determinantů ovlivňujících míru integrace cizích státních příslušníků z třetích zemí, kteří do České republiky přišli jako nezletilí cizinci bez doprovodu svých zákonných zástupců a v minulosti byli klienty Zařízení pro děti – cizince (dále jen ZDC). Tato práce si klade za cíl popsat stávající systém péče o nezletilé cizince bez doprovodu v ČR, praxi v přípravě klientů starších sedmnácti let na odchod ze ZDC a aspekty provázející začátek samostatného života v nové zemi. Dále poukazuje na případné systémové nedostatky a snaží se navrhnout některé systémové změny, které by přispěly ke zkvalitnění života mladých cizinců. Práce obsahuje případové studie klientů.

Annotation

The topic of this diploma thesis is to determine conditions that influence level of integration of third-country nationals who came in the Czech Republic as Unaccompanied Minors, and were clients of the Facility for Children of Foreign Nationals (further FCFN) in the past. The thesis sets its main objective as to describe current system of assistance to unaccompanied minors in the Czech Republic, practical examples exercised when preparing clients of 17 years of age and older for their departure from FCFN, as well as aspects of the new life in a new country following their departure. Furthermore, it points to discrepancies in the system, and suggests some alternative changes that could improve lives of young foreign nationals in the Czech Republic. The thesis includes case studies of selected clients.

Obsah

Obsah	5
1. Základní terminologie	7
1.1 Vymezení skupiny „nezletilá osoba bez doprovodu“	7
1.2 Obecně o migraci	8
2. Nástin pobytové situace nezletilých bez doprovodu v ČR.....	10
2.1 Základní legislativa upravující pobyt cizinců na území ČR	10
2.2 Možnosti vstupu NBD na území ČR.....	10
2.3 Obecně o řízení o udělení mezinárodní ochrany.....	15
2.4 NBD v řízení o udělení mezinárodní ochrany.....	19
2.5 Oprávnění k trvalému pobytu na základě umístění do zařízení ústavní výchovy.....	21
2.6 Možnosti trvalého řešení pobytu u NBD	23
3. Péče o nezletilé bez doprovodu v ČR	25
3.1 Vývoj péče o nezletilé bez doprovodu v ČR.....	25
3.2 Zařízení pro děti – cizince.....	28
3.2.1 Vznik zařízení.....	28
3.2.2 Cílová skupina Zařízení pro děti – cizince	30
3.2.3 Středisko výchovné péče	31
3.2.4 Diagnostický ústav tzv. „Modrá škola“	31
3.2.5 Dětský domov se školou a výchovný ústav tzv. „areál Permon“	32
3.2.6 Studijní skupina Háje	34
3.2.7 Aktuální situace v ZDC – areál Permon.....	34
3.3 Sociálně-právní ochrana nezletilých osob bez doprovodu.....	36
3.4 Organizace pro pomoc uprchlíkům a péče o NBD	38
3.4.1 Specializovaný tým pro nezletilé bez doprovodu.....	39
3.4.2 Dům na půl cesty OPU	40
3.5 Mezirezortní skupina k NBD	41
4. Zkoušky věku	42

5.	Vlastní šetření.....	45
5.1	Cíl šetření	45
5.2	Charakteristika sledovaného souboru	45
5.3	Metody šetření.....	45
5.4	Případové studie	46
5.4.1	Případová studie č. 1: Vliv rodinných příslušníků a ztráta dokladů jako determinant integrace v ČR	46
5.4.2	Případová studie č. 2: Jazykové nadání a cílevědomost jako determinant integrace v ČR	51
5.4.3	Případová studie č. 3: Podpora klienta jako determinant integrace v ČR	53
5.4.4	Případová studie č. 4: Negramotnost jako determinant integrace v ČR.....	55
6.	Interpretace výsledků šetření.....	58
	Resumé.....	61
	Summary	61
	Seznam literatury	62
	Seznam příloh.....	66

Úvod

Od června 2004 jsem působila v Organizaci pro pomoc uprchlíkům (dále jen OPU) jako dobrovolnice, vyjížděla jsem pravidelně s pracovníky OPU do pobytového střediska v Kostelci nad Orlicí, kde jsem měla na starosti volnočasové aktivity s nezletilými žadateli o azyl bez doprovodu, tzn., se všemi dětmi do 18 let, kteří jsou na území České republiky bez doprovodu svých zákonných zástupců. Tato problematika mne natolik zaujala, že jsem v září 2004 začala pracovat v Organizaci pro pomoc uprchlíkům jako sociální pracovníce a koordinátorka volnočasových aktivit nezletilých bez doprovodu. V tu dobu jsem vůbec netušila, jakým historickým událostem v péči o nezletilé cizince bez doprovodu (dále jen NBD) budu svědkem. Nyní bych se ráda s vámi o některé zkušenosti prostřednictvím následujícího textu podělila.

Tato práce si klade za cíl přiblížit speciálním pedagogům a odborníkům z příbuzných oborů aktuální situaci nezletilých cizinců z třetích zemí bez doprovodu na území České republiky a determinanty, které ovlivňují proces jejich integrace do majoritní společnosti. Při zpracování diplomové práce jsem vycházela jak z odborných pramenů, tak z vlastních zkušeností získaných během osmileté praxe v dané oblasti.

V následujících kapitolách nastíním vývoj péče o nezletilé bez doprovodu v ČR. Pokusím se přiblížit aspekty pobytové situace nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR. A na vybraných případových studiích chci pak ilustrovat širokou škálu okolností, které mají přímý vliv na život NBD a na míru jejich integrace u nás.

V závěru práce se budu věnovat shrnutí příkladů špatné a dobré praxe a pokusím se formulovat některá doporučení, která by život nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR mohla zlepšit.

1. Základní terminologie

1.1 Vymezení skupiny „nezletilá osoba bez doprovodu“

Nezletilou osobou bez doprovodu rozumíme každou svobodnou osobu mladší 18 let, která se na území České republiky ocitla sama bez doprovodu svých zákonných zástupců. V české odborné veřejnosti se ujal zkrácený označení **nezletilí bez doprovodu** (dále jen **NBD**). Tento termín vychází z mezinárodního označení **Unaccompanied Minors (UAMs)**. Takto označovaná skupina osob zahrnuje všechny nezletilé osoby bez doprovodu bez rozdílu, zda požádaly o azyl či nikoli [Gotteliová, Kopuleťá, 2004].

Evropský program pro děti bez doprovodu **Separated Children Europe Programme** (dále jen **SCEP**) vznikl v roce 1997 a je zaštitěn mezinárodní organizací **International Save the Children Alliance** a **Úřadem vysokého komisaře pro uprchlíky OSN** (dále jen **UNHCR**). Jeho cílem je monitorovat a zlepšovat situaci nezletilých bez doprovodu prostřednictvím výzkumu, politických analýz a prosazováním zájmů nezletilých na národní i regionální úrovni. SCEP zavedl pro danou skupinu další odborný termín **Separated Children**, jenž zahrnuje děti mladší osmnácti let, které se nacházejí mimo svoji zemi původu a jsou odděleny od obou rodičů nebo zákonných zástupců/obvyklých pečovateli. Separated Children jsou také děti doprovázené vzdálenými příbuznými. Všechny tyto děti mají právo na mezinárodní ochranu v rámci širokého spektra mezinárodních a regionálních nástrojů. Nezletilí mohou být žadateli o azyl z důvodu obav z pronásledování nebo nedostatek ochrany kvůli porušování lidských práv, ozbrojeného konfliktu nebo nepokojů v jejich vlastní zemi. Je důležité zdůraznit, že děti bez doprovodu se mohou snáze stát oběťmi obchodování s lidmi za účelem sexuálního nebo jiného vykořisťování, jsou obzvláště ohrožené rizikem zanedbávání, násilí, zneužívání apod. Proto je této skupině nutné věnovat zvláštní péči a pozornost.¹

Pro potřeby této práce budu termín „nezletilí bez doprovodu“ používat pro osoby pocházejících z třetích zemí (tzn. mimo EU), které jsou mladší osmnácti let, jsou na území ČR bez doprovodu rodičů, a to bez ohledu na to, zda požádali o mezinárodní ochranu nebo ne. Pojem „nezletilí žadatelé o mezinárodní ochranu bez doprovodu“ budu používat pouze v případě, kdy bude potřeba zdůraznit právní postavení skupiny v ČR.

¹ Srov.: *Separated Children in Europe Programme* [online]. SCEP, ©2004-2007, [cit. 2012-04-10]. Dostupný z: WWW: http://www.separated-children-europe-programme.org/separated_children/about_us/scep_programme.html

1.2 Obecně o migraci

Migrace je stará jako lidstvo samo. Docházelo k ní v průběhu celých dějin lidstva a je zcela přirozeným jevem. V současné době žije dle odhadů přibližně 150 miliónů lidí mimo svou zemi původu, z nich 30 miliónů jsou uprchlíci a nuceně vysídlení lidé. Při rozhodování zda ne/opustit kontinent/zemi/oblast/město, kde žijeme, hrají velkou roli tzv. „**push**“ a „**pull**“ faktory. Mezi „push“ faktory řadíme okolnosti, které nás *nutí* odejít, jako jsou např. přírodní katastrofy, válečné konflikty, politická nesvoboda, slabá ekonomika státu apod. Naopak k „pull“ faktorům řadíme ty, které nás *lákají* odejít. Mohou jimi být ku příkladu politická stabilita, dodržování lidských práv, vysoká ekonomická úroveň daného státu, pracovní uplatnění a další [Drbohlav, 2006].

Slovo „migrace“ pochází z latinského slova „*migratio, f.*“ a v překladu do češtiny znamená „stěhování“ [Kábrt, 1996]. Definice slova migrace je celá škála, Geist ji na příklad označuje jako pohyb jednotlivců nebo skupin v užším či širším geografickém prostoru a v daném kontextu ji rozlišuje na:

- 1) **migraci mezinárodní**, neboli vnější (pohyb mezi zeměmi) a **vnitrostátní**, neboli vnitřní (stěhování osob v rámci jednoho státu);
- 2) **migraci interkontinentální** (zámořskou) a **intrakontinentální** neboli kontinentální (uvnitř jednoho světadílu);
- 3) **migraci dobrovolnou** (vyplývající z vlastní iniciativy migranta) a migraci **nucenou** (která se vztahuje na vyhnance, utečence, otroky);
- 4) **migraci krátkodobou** (ta trvá více než jeden měsíc, ale méně než jeden rok) a **dlouhodobou** (trvající déle než jeden rok), **trvalou** i **opakovanou** tzv. cirkulární;
- 5) **primární migraci** (osídlení dříve neobydlené oblasti) a **sekundární** (přistěhování na již obsazené území s následnou sociální adaptací). [Geist, 1993].

S mezinárodní migrací souvisí i pojmy **emigrace**, **imigrace** a **reemigrace**. Pojem emigrace (z lat. sl. „*e-migro*“) používáme v situaci, kdy osoby opouští daný stát, tzn., emigrují. Naopak imigrace (z lat. sl. „*im-imigro*“) označuje jev, kdy dochází k přistěhování cizinců „do“ státu. Reemigrantem pak označujeme osobu, která svou zemi dříve opustila, ale následně se do ní zase vrátila.

Každý stát i společenství států nějakým způsobem reguluje imigraci (vstup cizích státních příslušníků na území), a to jak v podobě mezinárodních smluv, tak vlastní migrační politikou.

Proto do některých zemí potřebujeme vízum a do jiných ne. Některé státy, převážně s totalistickým režimem, regulují i emigraci (opuštění země byť i krátkodobé) svých státních příslušníků tak, jak tomu bylo na příklad u nás v letech 1948 – 1989. Legálně vycestovat tak mohou pouze někteří. Tím se dostáváme k dalšímu možnému rozlišení migrace na **legální a nelegální**.

Osoby, které opouštějí dobrovolně svoji zemi původu s vidinou lepšího výděлку v zahraničí, jsou často označovány za **ekonomické či pracovní migranty**. Oproti tomu lidé, kteří utíkají ze své země z důvodu pronásledování, válečného konfliktu či živelné pohromy a hledají ochranu v jiném státě, jsou dle Ženevské konvence z roku 1951 nazýváni **uprchlíky**.

2. Nástin pobytové situace nezletilých bez doprovodu v ČR

Cílem této kapitoly je přiblížit pobytovou situaci NBD v ČR. Řešení pobytové situace je pro NBD klíčové vzhledem k jejich směřování a perspektivám v budoucnosti. Typ pobytu má velký vliv na možnosti podpory při integraci po odchodu ze Zařízení pro děti - cizince. Pokusím se zde nezabíhat do úplných podrobností. Zájemcům o detailní rozbor mezinárodního, evropského a vnitrostátního práva týkajícího se nezletilých bez doprovodu doporučuji publikaci Mgr. Gabriely Kopuletové „Analýza: Postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice“ (OPU, 2009).

2.1 Základní legislativa upravující pobyt cizinců na území ČR

Pobyt cizinců v ČR upravuje tzv. **cizinecký zákon**², který specifikuje podmínky vstupu a pobytu cizince na území České republiky včetně vycestování. Cizincem se v kontextu tohoto zákona rozumí každá osoba, která není státním občanem ČR.

Dalším důležitým zákonem je tzv. **zákon o azylu**³, který se věnuje problematice vstupu a pobytu cizince, který žádá v ČR o mezinárodní ochranu, průběhu řízení o udělení mezinárodní ochrany, udělování mezinárodní ochrany a osobám požívajícím mezinárodní ochranu. K zákonu o azylu se vrátím ještě podrobněji v podkapitole 2.3.

2.2 Možnosti vstupu NBD na území ČR

Kdykoli se v rozhovoru s přáteli zmíním, že pracuji s cizinci, respektive s mladými lidmi, kteří jsou v České republice sami bez rodičů, jsou mi dříve nebo později položeny otázky: „Jak se k nám vlastně tyhle děti dostanou? A to jako cestují samy? Děti?“

Odpověď není úplně jednoduchá. Důležité je hned na úvod říci, že se jedná převážně o osoby (dle zákonů ČR - děti) ve věku 15 – 17 let.

² Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů)

³ Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Cesty i způsoby bývají různé. Způsoby přicestování bych rozdělila dle úhlu pohledu do několika skupin:

- V doprovodu x bez doprovodu
- Legálně x nelegálně
- Uprchlíci x (ekonomičtí) migranti

V doprovodu x bez doprovodu

Některé děti přicestují na území ČR se svými rodiči a až později, kdy je tady rodiče zanechají u rodinných známých či vzdálených příbuzných, nevyřídí patřičné dokumenty (např. svěření do péče třetí osoby dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí) a z ČR odcestují, se z těchto dětí stanou nezletilí bez doprovodu. Tyto děti pak většinou identifikuje až Cizinecká policie ČR při namátkových domovních prohlídkách.

Další kategorií jsou mladí lidé, kteří přicestují se skupinou cizích dospělých osob. Tento případ se týká většinou skupin pracovních migrantů či „uprchlických vln“ z Eurasie. K identifikaci zpravidla NBD dochází hned při zajištění skupiny policií či v přijímacích střediscích pro žadatele o mezinárodní ochranu.

Velmi málo dětí přicestuje do České republiky úplně samo. Většina případů se týká osob, které zvolí leteckou formu dopravy do Evropy. Buď cestují letedlem opravdu samy, nebo v doprovodu tzv. převaděče, který je však zanechá samotné již po výstupu z letadla v tranzitním prostoru letiště Praha - Ruzyně. Tyto NBD pak identifikují pracovníci pasové kontroly nebo cizinecké policie.

Legálně x nelegálně

Pokud chce cizinec z třetí země (tzn. mimo EU) legálně vstoupit na území ČR, musí splnit základní podmínky dané cizineckým zákonem, tzn.: mít platný cestovní doklad a platné povolení k pobytu na území ČR v případě, kdy má země původu s ČR vízový styk.

Pokud cizinec jednu z daných podmínek nesplňuje či přicestuje s falzifikovaným pasem či vízem nebo dokonce úplně bez dokladů, pobývá v ČR nelegálně. Nelegálně pobývajícím cizincem se může stát i osoba, která pobývala na území ČR legálně, jejíž vízum „propadlo“ být i jen o jediný den.

U NBD dochází k případům, že se nemohou prokázat dokladem totožnosti. Někteří ho nemají vůbec (do ČR přicestovali např. v úkrytu nákladního prostoru), některým byl zadržován a následně nevydán převaděčem apod.

Legalizace pobytu nelegálně pobývajících cizinců z třetích zemí je v ČR takřka nemožná. Výjimku tvoří v tomto případě nezletilí bez doprovodu, i když i jim aspekt nelegálního vstupu/pobytu na území ČR komplikuje situaci při řešení pobytu po dosažení osmnácti let.

Uprchlíci x (ekonomičtí) migranti

Motivace a důvody k opuštění země původu jsou různé a závislé na mnoha faktorech. Názorně jsou zpracovány v tabulce č. 1.

Tabulka 1: Rozdíl mezi uprchlíky a jinými migranty [zdroj: Vizinová, Preiss, 1999, s. 96]

Charakteristika	Uprchlík	Migrant
Motivace	Vytlačen	Přitahován
Zdroj	Útlak	Vlastní aspirace
Rozhodnutí	Nedobrovolné	Dobrovolné
Odchod	Náhlý	Plánovaný
Kontext	Ztráty, obavy	Očekávání, naděje
Návrat domů	Nemožný	Možný
Kontrola nad situací	Ztráta kontroly	Získání kontroly
Časová orientace	Na minulost	Na budoucnost
Sociální síť	Ostatní uprchlíci	Místní obyvatelé
Očekávání	Změna situace doma	Práce, vzdělání

Rozdílnost cest NBD do ČR bych ráda ilustrovala na následujících příkladech:

Příklad č. 1 (uprchlík):

Dívka (15 let) bydlela s rodiči a dalšími třemi staršími sourozenci v hlavním městě jednoho nejmenovaného státu ve střední Africe. Otec se politicky angažoval v opoziční straně vlády. Po zjištění, že tajná policie vyšetřuje k vůli otcovým aktivitám rodinné známé a některé blízké

osoby zmizely beze stopy, se rodiče začali obávat o budoucnost a život celé rodiny. Proto se s dětmi domluvili, že v případě, pokud se stane cokoli, co bude nasvědčovat tomu, že něco není v pořádku, vyhledají pomoc rodinného známého.

Jednoho dne, když se dívka vracela ze školy z odpoledního vyučování, našla dům, kde bydlela, vyrabován. Nikdo nebyl doma. Utekla proto ke strýci a čekala na ostatní. Po několika dnech, kdy se u strýce skrývala, přišla zpráva, že otec byl uvězněn, o starším bratrovi se proslýchalo, že byl zabit, a o ostatních členech rodiny nikdo nic nevěděl.

Rodinný známý kontaktoval a zaplatil dle dohody převaděče. Ten měl odvést dívku do bezpečí do Francie hned druhý den a zajistit pas pro dívku na jinou „bezpečnou“ identitu. Při přestupu na letišti v Praze převaděč zmizel. Dívka zůstala v tranzitním prostoru bez dokladů a sama. Následně pak vyhledala pomoc policie a požádala v ČR o mezinárodní ochranu.

Příklad č. 2 (migrant):

Chlapec (16 let, Čína) vyrůstal po smrti rodičů na vesnici u babičky z otcovy strany. Babiččin zdravotní stav se v průběhu let horšil a ona si už nemohla dovolit starat se o hospodářství a pečovat o vnuka. Jednoho dne se domluvila s rodinou své dcery, že pozemky i domek prodá a nastěhuje se k nim. Za utržené peníze z prodeje a vypůjčené peníze od vzdálených rodinných příslušníků zaplatí vnukovi cestu za lepším životem do Evropy. Za pomoci rodiny pak kontaktovala člověka, kterému zaplatila za vyřízení dokladů, víz a zprostředkování práce částku v přibližné výši několik set korun. Vnukovi řekla, že pojede do Evropy pracovat a peníze za cestu bude rodině postupně splácet.

Chlapec odjel v doprovodu převaděče a ještě několika dalších osob. Chlapec byl babičkou ujištěn, že má vyřízené doklady a zaplacený lístek až do Německa. Skupina cestovala zpočátku vlakem. Jeli prý několik dnů. Na stanici, kde vystoupili, na ně čekalo auto, které je odvezlo někam do lesa, kde se setkali s další skupinou cca 10 lidí. Po několika hodinovém čekání v úkrytu přijel nákladní automobil. Chlapec, který byl zaskočen způsobem dopravy, zpočátku odmítal nastoupit k ostatním do temného a stísněného nákladového prostoru. Přibližně dvou až třídní cestu v nákladním prostoru absolvoval ve stoje namačkán na ostatní bez jídla a s minimem pití.

Z daného „vězení“ ho „vysvobodila“ až cizinecká policie při kontrole nákladního prostoru

na hranicích ČR s Rakouskem. Pro velkou dehydrataci musel chlapec podstoupit několikadenní hospitalizaci. Pak byl převezen do zařízení pro zajištění cizinců⁴, kde jako NBD pobýval „pouhých“ 90 dní. Následně byl na základě předběžného opatření umístěn do Diagnostického ústavu Zařízení pro děti – cizince.

S nelegálním vstupem či nelegálním pobytem na území ČR jsou spojeny termíny „**zákaz pobytu**“ nebo i ve stejném významu používané slovo „**správní vyhoštění**“ a „**zařízení pro zajištění cizinců**“ jinak „**detence**“ a upravuje je zákon o pobytu cizinců.

Zákaz pobytu/správní vyhoštění je sankční nástroj cizinecké policie za porušení zákona o pobytu cizinců. Cizinecká policie tak *může* udělit nelegálně pobývajícím osobě na území zákaz pobytu až na několik let. Pokud tento nástroj chce použít vůči NBD je povinna pro řízení o vyhoštění zajistit tlumočníka z jazyka, kterým se NBD domluví a ustanovit opatrovníka. V praxi jsou opatrovníky ustanovováni buď pracovníci nevládních organizací zabývajících se NBD problematikou či orgány sociálně-právní ochrany dětí.

Zařízení pro zajištění cizinců (ZZC), tzv. detence – provoz tohoto zařízení zajišťuje příspěvková organizace Ministerstva vnitra ČR – Správa uprchlických zařízení (SUZ). Do tohoto zařízení je umístěn cizinec (starší 15 let) na základě rozhodnutí o zajištění. Jedná se o zařízení, kde jsou osoby omezeny na svobodě za to, že porušily zákon o pobytu cizinců a tím se dopustily přestupku (nikoli trestného činu). Důvody pro zajištění NBD upravuje § 124 zákona o pobytu cizinců.⁵ Při zahájení řízení o zajištění opět platí povinnost pro cizineckou policii zajistit tlumočníka a ustanovit opatrovníka. U NBD by vzhledem k tomu, že ZZC není vhodné prostředí pro umístění dítěte, nemělo k zajišťování docházet vůbec, avšak zákon tuto možnost připouští. NBD na rozdíl od dospělých osob, které mohou v ZZC pobývat až 180 dní, mají zkrácenou dobu zajištění na max. 90 dní. Se zajišťováním nezletilých bez doprovodu nesouhlasí řada nevládních organizací jak u nás, tak i v Evropské unii.

⁴ ZZC, tzv. detence, slouží pro zajištění nelegálně pobývajících cizinců v ČR.

⁵ § 124 zákona o pobytu cizinců: „ (1) Policie je oprávněna zajistit cizince staršího 15 let, jemuž bylo doručeno sdělení o zahájení řízení o správním vyhoštění nebo o jehož správním vyhoštění již bylo pravomocně rozhodnuto, je-li nebezpečí, že by mohl ohrozit bezpečnost státu, závažným způsobem narušit veřejný pořádek nebo mařit anebo ztěžovat výkon rozhodnutí o správním vyhoštění... “

2.3 Obecně o řízení o udělení mezinárodní ochrany

Následující řádky jsou věnovány základnímu seznámení s terminologií azylové procedury v ČR a s průběhem procedury jako takové.

Řízení o mezinárodní ochranu upravuje zákon o azylu. Do roku 2006 se **žadatelé o mezinárodní ochranu** nazývali „žadatelé o azyl“. V roce 2006 však vstoupila v platnost novela zákona o azylu, který zavedl pro označování těchto osob nový pojem. **Mezinárodní ochrana se od roku 2006 používá jako zastřešující pojem pro azyl a doplňkovou ochranu.**

Osoba, které byla udělena mezinárodní ochrana formou azylu, se nazývá „**azylant**“. Pro osobu, které byla udělena mezinárodní ochrana formou doplňkové ochrany, oficiální zjednodušený termín neexistuje, ale v praxi se můžeme setkat s pracovním termínem „doplňkář“.

V České republice může být udělena **mezinárodní ochrana formou azylu** cizinci z třetí země, který prokazatelným způsobem dokáže, že:

„a) je pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo b) má odůvodněný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo, v případě že je osobou bez státního občanství, ve státě jeho posledního trvalého bydliště.“ [§ 12 zákona o azylu].

Azyl dále může být cizinci udělen z důvodu **sloučení rodiny s rodinným příslušníkem**, kterému již azyl v ČR byl udělen. Rodinným příslušníkem se rozumí:

„a) manžel nebo partner azylanta, b) svobodné dítě azylanta mladší 18 let, c) rodič azylanta mladšího 18 let, d) zletilá osoba odpovídající za nezletilou osobu bez doprovodu podle § 2 odst. 13, nebo e) svobodný sourozenec azylanta mladší 18 let.“ [§ 13 odst. 2 zákona o azylu]

Někdy se však **azyl** udělí osobě, která nesplňuje podmínky §12 a 13, **z humanitárních důvodů** a to pouze „v případě hodném zvláštního zřetele“ [§14 zákona o azylu].

Udělení azylu je časově neomezené. Azylant je oprávněn na území ČR pobývat trvale a může požívat výhod jako občan ČR s výjimkou, že nesmí volit, být volen a být zaměstnán na místech, která jsou ze zákona podmíněna státním občanstvím České republiky.

Doplňková ochrana se udělí cizinci v případě, kdy sice nesplňuje podmínky azylu, ale

existují důvodné obavy, že by mu v zemi původu po návratu hrozila vážná újma, za kterou se dle § 14 zákona o azylu považuje:

„a) uložení nebo vykonání trestu smrti, b) mučení nebo nelidské či ponižující zacházení nebo trestání žadatele o mezinárodní ochranu, c) vážné ohrožení života nebo lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného konfliktu, nebo d) pokud by vycestování cizince bylo v rozporu s mezinárodními závazky České republiky.“

Také v tomto případě platí možnost sloučení rodiny s rodinným příslušníkem.

Doplňková ochrana se na rozdíl od azylu **uděluje na omezenou dobu**, a to na jeden až tři roky. O prodloužení doplňkové ochrany může její držitel požádat. Doplnková ochrana mu bude však prodloužena pouze v případě, pokud trvají důvody k jejímu udělení. To znamená, že se situace v zemi původu nezměnila k lepšímu.

Nyní se dostávám k samotnému nastínění průběhu řízení o mezinárodní ochraně. Pro lepší představu připojuji obrázek č. 1. Pro samotné zahájení procedury je podstatné, aby cizinec **projevil úmysl**, že chce požádat o mezinárodní ochranu. Požádat o mezinárodní ochranu může na hraničním přechodu, v **přijímacím středisku**⁶, na oblastním ředitelství služby cizinecké policie⁷, v zařízení pro zajištění cizinců⁸. V případě, že je cizinec hospitalizován, může požádat ve zdravotnickém zařízení, či pokud vykonává vazbu, nebo trest odnětí svobody požádá ve vězení. V České republice jsou v současné době přijímací střediska dvě. Jedno se nachází **v Zastávce u Brna** a slouží cizincům, kteří se již nacházejí na území ČR. Druhé je **v Praze – Ruzyni** a je určeno pro žadatele, kteří projeví úmysl po přiletu na letišti. Přijímací středisko je uzavřené, žadatelé ho po dobu cca 30 dnů nemohou opustit. V přijímacím středisku proběhne **první pohovor** tzv. nabrání žádosti s pracovníkem **Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR** (dále jen **OAMP**), základní identifikace a zdravotní testy. U tohoto pohovoru i všech dalších má OAMP povinnost zajistit tlumočníka z jazyka, kterým žadatel hovoří.

⁶ Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra ČR

⁷ Pokud se dostaví sám a dobrovolně.

⁸ Pouze prvních 7 dnů pobytu v ZZC.

Z přijímacího střediska odchází žadatel o mezinárodní ochranu (dále jen žadatel o MO) do **pobytového střediska**⁹ (dále jen PoS), nebo pokud má vlastní zdroje k obživě a kde bydlet do „soukromí“. Pobytová střediska dříve nazývaná uprchlickými tábory, jsou v ČR dvě (**PoS Kostelec nad Orlicí, PoS Havířov**). V PoS absolvuje žadatel druhý (hlavní) pohovor s OAMP, a po zbytek doby čeká, jak jeho procedura skončí.

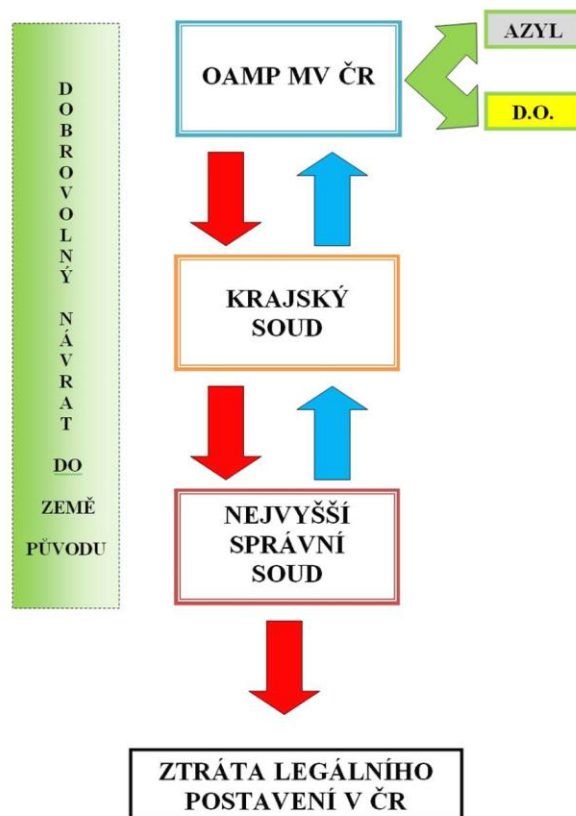
O tom, zda bude nebo nebude mezinárodní ochrana žadateli o MO udělena, rozhoduje pouze **OAMP MV ČR**.

Pokud je rozhodnutí kladné, azylová procedura končí a žadateli je udělena mezinárodní ochrana formou buď azylu, nebo doplňkové ochrany¹⁰.

V případě, kdy OAMP zamítne udělit mezinárodní ochranu žadateli, může se žadatel o MO odvolat k příslušnému krajskému soudu. **Krajský soud** (dále jen KS) rozhodne o tom, zda OAMP ve svém rozhodnutí pochybilo, nebo ne. Pokud ano, vrací se věc zpět na OAMP k rozhodnutí.

Pokud soud pochybení OAMP neshledá, odvolání zamítne. Žadatel o MO se pak může obrátit už jen na **Nejvyšší správní soud** prostřednictvím tzv. **kasační stížnosti**. Nejvyšší správní soud (dále jen NSS) pak zkoumá stanovisko krajského soudu, nikoli OAMP. Opět mohou nastat dva případy: NSS může rozhodnout ve prospěch žadatele o MO a vrátit tak spis krajskému soudu, nebo může jeho stížnost zamítnout. Zamítavým rozhodnutím NSS procedura o udělení mezinárodní ochrany končí. Žadatelé o MO žijí po celou dobu řízení ve skličující nejistotě, kdy i několik let čekají na konečné rozhodnutí.

Obrázek 1 Řízení o udělení mezinárodní ochrany

⁹ Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra ČR

¹⁰ Na obrázku č. 1 uvedeno zkráceně „D.O.“

V praxi se pak mohou stát případy, které schematicky vypadají na příklad takto:

Př. 1: **OAMP → KS → NSS → konec procedury.**

Př. 2: **OAMP → KS → OAMP → KS → NSS → konec procedury.**

Př.3: **OAMP → KS → OAMP → KS → NSS → KS → OAMP → udělení mezinárodní ochrany formou azylu.**

V průběhu celé procedury může žadatel o MO pobývat na území ČR legálně a kdykoli se rozhodnout pro **dobrovolnou repatriaci**, tzn. dobrovolný návrat domů.

Pro žadatele o MO platí dvě základní pravidla a to:

- 1) Nesmí pracovat po dobu 365 dní od podání žádosti o mezinárodní ochranu.
- 2) Nesmí vycestovat z ČR (mimo volby dobrovolného návratu do země původu).

Osobám, kterým byla udělena mezinárodní ochrana, je při předávání rozhodnutí ministerstvem vnitra nabídnut vstup do **Státního integračního programu** (dále jen **SIP**). O vstup do Státního integračního programu musí však osoby s udělenou mezinárodní ochranou samy požádat.

Azylantům je v rámci SIPu nabídnuto:

- Podpora bydlení
- Kurzy českého jazyka
- Pomoc při hledání zaměstnání

Podpora bydlení spočívá v možnosti ubytování v **integračním azylovém středisku**¹¹ (po dobu max. 18 měsíců) nebo získání **integračního bydlení** (MV ČR finančně přispívá azylantům na úhradu části nájemného).

Kurzy českého jazyka bezplatně zabezpečuje v rámci programu Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT). Kurz je poskytován v rámci skupinové výuky v rozsahu 600 hodin, nebo individuální výuky v rozsahu 400 hodin.

¹¹ Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra ČR

Pomoc při hledání zaměstnání má azylant vyhledat na úřadu práce nebo v nevládních organizacích.

Osobám s udělenou doplňkovou ochranou SIP nabízí:

- Podporu bydlení
- Kurzy českého jazyka
- Pomoc při hledání zaměstnání

Podpora bydlení je nabídnuta jen rodinám s nezletilými dětmi či osobám se zdravotním znevýhodněním a spočívá v možnosti ubytování v integračním azylovém středisku (dále jen **IAS**) a to jen po dobu max. 3 měsíců od udělení doplňkové ochrany.

Kurzy českého jazyka bezplatně zabezpečuje v rámci programu MŠMT.

Pomoc při hledání zaměstnání je zabezpečována stejným způsobem jako u azylantů.

Výše v textu již zmíněné **integrační azylové středisko (IAS)** slouží pouze k dočasnému ubytování pro osoby s udělenou mezinárodní ochranou. V IAS může osoba s udělenou MO využít asistence sociálních pracovníků střediska např. při kontaktu s úřady, registraci na úřadu práce, vyřizování sociálních dávek apod. V České republice jsou taková střediska celkem čtyři: IAS Brno, IAS Česká Lípa, IAS Jaroměř a IAS Předlice.

2.4 NBD v řízení o udělení mezinárodní ochrany

V řízení o udělení mezinárodní ochrany platí pro NBD stejná pravidla jako pro dospělé žadatele s několika výjimkami:

- **Požádat o MO mohou i v Zařízení pro děti – cizince.**
- Pokud NBD požádá o mezinárodní ochranu na letišti Praha – Ruzyně, je nejdéle do 5 dnů přemístěn do přijímacího střediska v Zastávce u Brna, kde jsou pro něj zajištěny lepší podmínky.
- Pohovor s NBD vede **pracovník OAMP, který je specializován na práci s dětmi/NBD** a patřičně proškolen v problematice sociálně – právní ochrany dětí.
- Každého pohovoru OAMP s NBD se účastní **opatrovník** dítěte (nebo v praxi:

opatrovníkem zplnomocněný právní zástupce z nevládní organizace zabývající se problematikou NBD).¹²

Nezletilí bez doprovodu, kteří vstoupí do procedury o udělení mezinárodní ochrany, se ocitají ve velmi těžké situaci. Musí totiž prokázat, že v zemi původu byli nebo mohli být pronásledováni právě oni – myšleno: konkrétně oni. Většina NBD je v zemi původu ohrožena kvůli aktivitám svých rodičů. Rodiče, jak známo, často před dětmi nehovoří o svých problémech. A pokud ano, dítě příliš nerozumí souvislostem, nezná přesná jména konkrétních osob apod. NBD tedy nemívají konkrétní důkazní materiál, který by mohl podpořit jejich výpovědi. A proto je jejich úspěšnost v udělení mezinárodní ochrany nízká.

Otázky při pohovorech s OAMP jsou v rámci řízení o MO velmi detailní. NBD musí, pokud toho jsou schopni a umožní jim to jejich psychický stav, do detailu vyprávět traumatické události, které zažili v zemi původu. Po pohovorech, které trvají i několik hodin, jsou pak často psychicky vyčerpaní.

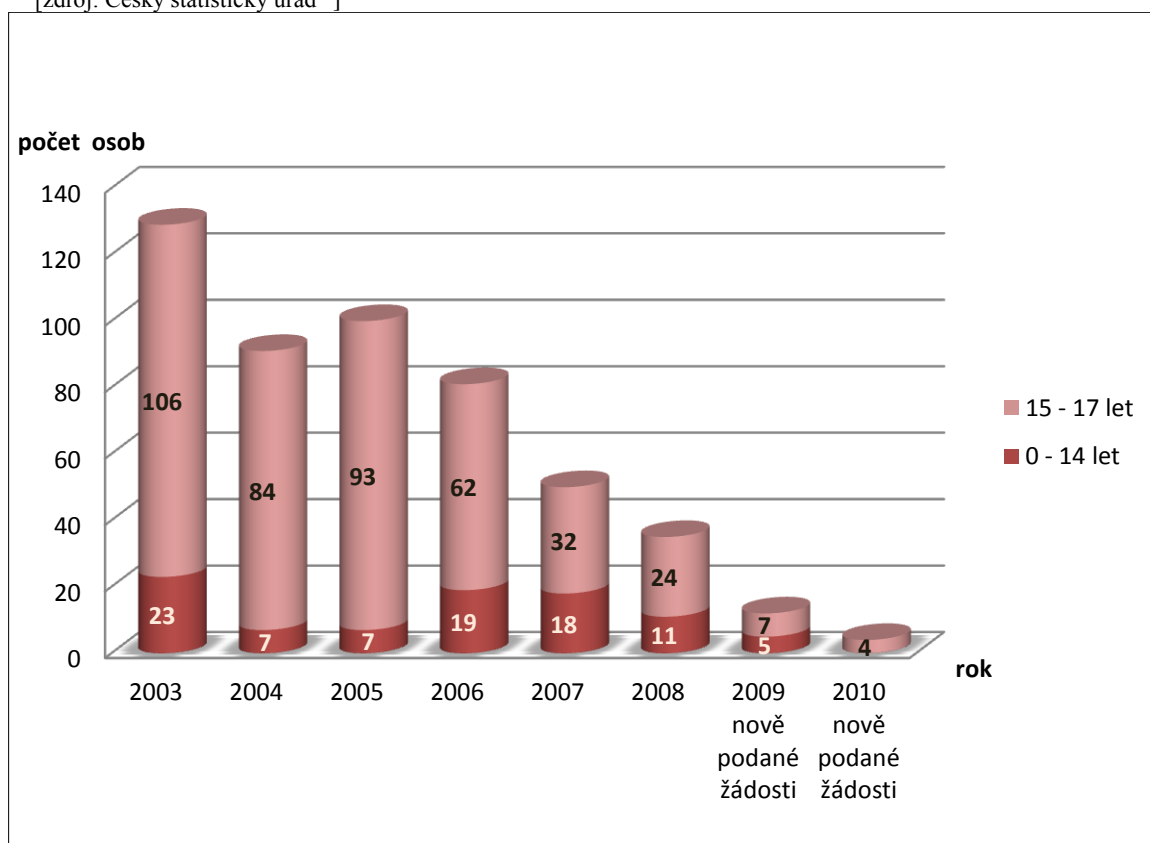
V současné době, mohu říct, je praxe pohovorů OAMP s NBD v ČR velmi dobrá v tom, že se OAMP snaží čím dál víc vycházet vstříc specifickým potřebám NBD.

Např.: Při pohovorech s nezletilými dívkami, které byly v zemi sexuálně traumatizované, OAMP dbá na to, aby se pohovoru účastnily pouze ženy. Pohovor může vést místo pracovnice OAMP v některých případech přímo psychologka a pracovnice OAMP je pohovoru pouze přítomna. Je brán zřetel i na pohlaví tlumočníka, pokud je to u daného jazyka možné. Dále je kladen důraz na to, aby se pohovoru účastnilo minimum osob.

Nezletilých žadatelů o MO bez doprovodu je u nás poměrně málo, což ilustruje i obrázek č. 2. Považuji za důležité uvést, že počet NBD – žadatelů o MO může být zkreslen. Z ročních statistik Českého statistického úřadu, které vycházely z podkladů OAMP, není zřejmé, zda se jedná pouze o jednu skupinu osob, a to NBD žadatelů o MO. Nebo zda se jedná o celkový počet NBD žadatelů o MO a nezletilých dětí žadatelů o MO (tzn. v doprovodu rodičů). Ze zkušeností z praxe, bych se přikláněla spíše ke „smíšené“ variantě. Neb četnost NBD – žadatelů o MO v interních statistikách OPU se blíží či shoduje se světlejší částí sloupců.

¹² V současné praxi bývá zplnomocňována právnička Organizace pro pomoc uprchlíkům, která je specialistkou na práci s NBD.

Obrázek 2 Mladiství a nezletilí bez doprovodu – žadatelé o azyl (v ČR) v letech 2003 – 2010
[zdroj: Český statistický úřad¹³]

Vzhledem k neucelenosti statistik týkajících se NBD nemohu udát přesný počet udělených azylů nezletilým bez doprovodu. Za osm let práce s NBD si však nepamatuji jediný případ, kdy by byl nezletilému žadateli o MO bez doprovodu udělen azyl z „politických“ důvodů. Pokud OAMP azyl nezletilému bez doprovodu udělilo, tak pouze z humanitárních důvodů. Počty udělených azylů NBD za posledních sedm let odhaduji v rozmezí 15 – 20.

2.5 Oprávnění k trvalému pobytu na základě umístění do zařízení ústavní výchovy

Oprávnění k trvalému pobytu vydává Odbor azylové a migrační politiky MV ČR – pracoviště trvalých pobytů. Teoreticky by NBD měli mít oprávnění k trvalému pobytu na území ČR od okamžiku, **kdy soud vydá předběžné opatření**, na základě kterého jsou svěřeni do ústavní výchovy. Již několik let se však v odborných kruzích vedou polemiky o tom, jaký je vlastně správný výklad zákonů.

¹³ **Sorv.:** Cizinci v ČR: *Tabulková část – Azyl a azylová zařízení*. [online] ČSÚ, ©2012 [cit. 2012-03-29]. Dostupný z: WWW: http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/1414-11-r_2011-0900

Podle cizineckého zákona § 87 by měl být cizincem oprávněným trvale pobývat na území ČR:

„(1) Cizinec mladší 18 let svěřený do náhradní výchovy rozhodnutím příslušného orgánu 10c)¹⁴ je oprávněn trvale pobývat na území, je-li alespoň jedna fyzická osoba, jíž je cizinec svěřen, přihlášena k trvalému pobytu na území nebo se na území nachází ústav, ve kterém je cizinec umístěn.

(2) Oprávnění podle odstavce 1 vzniká dnem nabytí právní moci rozhodnutí o svěření cizince do náhradní výchovy; ministerstvo po předložení tohoto rozhodnutí cizinci vydá potvrzení o oprávnění k trvalému pobytu na území.“¹⁵

Zákon o rodině, na který se cizinecký zákon odvolává, v § 46 odst. 1 říká toto:

„Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)...“¹⁶

V případě nezletilých bez doprovodu platí, že se nacházejí na území ČR bez rodičů nebo svých zákonných zástupců, tzn., rodiče nemohou zabezpečovat výchovu dítěte. Rodiče či zákonní zástupci se dlouhodobě zdržují na území jiného státu, jsou nezvěstní, nebo zemřeli.

Občanský soudní řád tuto situaci upravuje v § 76a odst. 1

„Ocitlo-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci

¹⁴ 10c) Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů [online]. ATLAS consulting spol. s r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

¹⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině [online]. ATLAS consulting spol. s r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

*případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením...*¹⁷

Zákon o výkonu ústavní výchovy v §2 uvádí k diskutovanému tématu toto:

„(2) Zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, (dále jen "osoby odpovědné za výchovu") dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou.

(3) Zařízení poskytují péči podle odstavce 2 rovněž dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.

*(4) Zařízení poskytují péči rovněž dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky stanovené zvláštním zákonem...*¹⁸:

Ministerstvo vnitra ani cizinecká policie však předběžné opatření nepovažují ve svých metodických výkladech jako pravomocné rozhodnutí. A argumentují tím, že rozhodnutí je „předběžné“, tzn. dočasné, nikoli trvalé. Proto MV ČR i cizinecká policie uznává pro vydání oprávnění k trvalému pobytu pouze pravomocný rozsudek o nařízení ústavní výchovy.

Oprávnění k trvalému pobytu u NBD končí dnem ukončení ústavní výchovy, tzn. dovršením 18 let, nebo 19 let pokud jim ústavní výchova byla prodloužena do 19 let.

2.6 Možnosti trvalého řešení pobytu u NBD

Nezletilí bez doprovodu, kteří byli svěřeni do náhradní výchovy před dosažením 15 let, po dosažení věku 15 let získávají trvalý pobyt automaticky. Těchto dětí je však mezi NBD velmi málo.

Současná praxe však dovoluje, aby NBD, kteří mají oprávnění k trvalému pobytu, požádali **po dovršení 18 let o trvalý pobyt** z tzv. **humanitárních důvodů**. Při podávání žádosti o trvalý pobyt z humanitárních důvodů musí však ministerstvo vnitra přesvědčit, že se v České republice integrují. Tyto skutečnosti pak čerstvě zletilí NBD dokládají „podporami k trvalému pobytu“, což jsou vyjádření různých subjektů potvrzující slibně započatou integraci do české společnosti. Čím více podpor k žádosti ministerstvo obdrží, tím má cizinec větší šanci k získání trvalého

¹⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád (o.s.ř.) [online]. ATLAS consulting spol. s r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

¹⁸ Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů [online]. ATLAS consulting spol. s r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

pobytu. Nejdůležitější vyjádření jsou od orgánu sociálně-právní ochrany dětí a ze zařízení ústavní výchovy, kde je umístěn. Dále pak může doložit podpory ze školy, kterou navštěvuje, od rodičů kamarádů, od vedoucích zájmových aktivit apod.

Pokud cizinec nemá v ČR platný zákaz pobytu, doloží všechny zákonem předepsané dokumenty a na základě vyjádření v podporách přesvědčí ministerstvo vnitra o své integraci v ČR, získá trvalý pobyt bez delších průtahů. V ideálním případě ministerstvo rozhodne do dvou měsíců ode dne podání žádosti.

Dá se říci, že pro NBD tato praxe platí posledních 5 let. Dříve tomu tak nebylo. NBD měli leckdy jedinou možnost jak v ČR legálně setrvat po dovršení 18 let – získat azyl.

Vzhledem k nastavení současné praxe v udělování trvalých pobytů pro zletilé NBD nyní žádá o mezinárodní ochranu minimum nezletilých. Je to způsobeno tím, že nikdy není předem jasné, jak procedura o MO skončí a kdy. A jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, pro NBD je velice těžké doložit skutečnosti rozhodné pro udělení azylu.

3. Péče o nezletilé bez doprovodu v ČR

3.1 Vývoj péče o nezletilé bez doprovodu v ČR

Období 1990 - 2004

Nezletilí bez doprovodu mladší patnácti let, pokud byli identifikováni cizineckou policií či orgány sociálně-právní ochrany dětí, **byli umisťováni do běžných dětských domovů.**

Nezletilí žadatelé o mezinárodní ochranu bez doprovodu starší patnácti let byli umisťováni do pobytového střediska Ministerstva vnitra ČR určeného výlučně pro žadatele o MO. V pobytovém středisku v Kostelci nad Orlicí byla zřízena chráněná zóna určená speciálně pro nezletilé žadatele o MO bez doprovodu. Tak zvaná „chráněná zóna“ byla jednopatrová budova vyhrazená pouze pro nezletilé žadatele o MO, do které nesměl žádný dospělý kromě pracovníků střediska nebo pomáhajících organizací. Tím byli nezletilí bez doprovodu chráněni od návštěv ostatních dospělých žadatelů o MO ubytovaných ve středisku. V přízemí sídlili sociální pracovníci a v prvním patře byli ubytováni NBD bez dozoru jakéhokoli personálu. Nezletilí byli rozděleni na pokoje dle pohlaví. Všechny pokoje se nacházely na jediném patře a nedaly se zamykat. Dále měli NBD k dispozici kuchyňku, sociální zařízení se sprchami na patře a stroze vybavenou „společenskou“ místnost, kde mimo televizi, stůl a několik starých rozvrzaných židlí nebylo nic.

V tomto zařízení pobývali nezletilí žadatelé o MO po celou dobu azylového řízení, tedy i mnoho měsíců. Pokud se necítili dobře, mohli ve středisku navštívit lékaře popř. psychologa, kteří bez tlumočníků byli stejně bezradní.¹⁹

Vzhledem k tomu, že byli starší 15 let, předpokládalo se, že mají splněnou povinnou školní docházku, tudíž základní školu nenavštěvovali a k přijetí ke studiu na střední škole neměli zpravidla potřebné dokumenty. Možnosti využití volného času, kterého měli tedy velmi mnoho, byly značně omezené. Ve středisku mohli jednou týdně navštěvovat nepovinný kurz českého jazyka, jehož výuka často z různých důvodů odpadala.

¹⁹ Tlumočnick navštěvoval pobytové středisko pouze, když probíhal pohovor pracovníků OAMP s některým z žadatelů o mezinárodní ochranu, nebo když se někdo ze žadatelů o MO pokusil o sebevraždu.

Sociální pracovníci střediska nezletilým bez doprovodu poskytovali péči formou prodlužováním víz, vydáváním kapesného a základních hygienických potřeb. Výchovná péče zde zcela chyběla.

Jediným pevným režimem pro nezletilé bez doprovodu byl rozpis výdeje jídla ve společné jídelně, která sloužila všem obyvatelům pobytového střediska. Docházka na jídlo však nebyla povinná, záleželo pouze na NBD, zda se do jídelny dostavili či nikoli. Pobytové středisko mohli NBD volně opouštět a navštěvovat tak dva kilometry vzdálené centrum Kostelce nad Orlicí. Absence jasně daného režimu, který by vedl ke smysluplnému naplňování volného času, dalšímu vzdělávání, přípravě na budoucí povolání a zodpovědnému uvažování o budoucnosti jedince, byla velkým problémem.

Dříve či později, ať měli NBD motivaci k aktivnímu řešení své situace v nové zemi sebevětší, začali propadat zoufalství a beznaději. Deziluzi do půl roku pobytu ve středisku nakonec podlehlí všichni včetně i velmi odolných jedinců a jejich den pak vypadal následovně:

- Spát co nejdéle – zaspát snídani.
- Vzbudit se na oběd.
- Za hezkého počasí se jít potulovat na náměstí do Kostelce.
- Zbytek odpoledne prospat na pokoji či sledovat dabované americké seriály v televizi.
- Zajít si na večeři.
- Večer se jít potulovat do centra Kostelce. Pokud to výše zbývajícího kapesného dovolila, zajít se pobavit, popř. zakoupit alkohol.²⁰
- Vrátit se do půlnoci na chráněnou zónu.
- Několik hodin sledovat strop nad postelí a snažit se nemyslet na svoji minulost, ani na to, že zítra bude stejný den plný nudy a marného čekání na rozhodnutí ministerstva vnitra.

Takto trávený čas měl na nezletilé bez doprovodu neblahé psychosociální dopady. Většina z nich začala kouřit a pít alkohol ve větším než malém množství. Přestávali zvládat řešení základních každodenních situací, někteří se bez očividné příčiny dostávali do afektu, měli sklon k agresivitě nebo upadali do depresí. Po nabytí zletilosti byli z chráněné zóny přemístěni

²⁰ NBD tehdy dostávali 8,- Kč/den.

k dospělým žadatelům o mezinárodní ochranu, a již se jim neposkytovala žádná „specifická“ péče.

Ministerstvo vnitra o žádosti o mezinárodní ochranu NBD většinou nerozhodovalo před dosažením jejich zletilosti, ale až pak. Důvod byl prostý. Vyhoštění zletilých osob z území ČR byl z hlediska mezinárodních smluv jednodušší.

Dlouhé čekání a bezvýchodnost situace nezletilé žadatele o MO vedla k mizení z území ČR nebo nezletilí žádali o zplnoštění s vidinou větší volnosti a větších možností v pracovním uplatnění. Tyto představy „lepšího“ života byly však liché. Vzhledem ke svému věku si často neuvědomovali rizika, která jim na základě jejich rozhodnutí hrozila.

Nezletilým bez doprovodu starších patnácti let, kteří nepožádali o azyl, nebyla poskytována žádná péče. Pokud byli na území ČR zadrženi cizineckou policií, často docházelo k tomu, že při řízení o vyhoštění a zajištění neměli ustanoveného opatrovníka a leckdy podepisovali prohlášení v českém jazyce, že se vzdávají odvolání proti rozhodnutí. Tehdy tuto praxi umožňoval cizinecký zákon, který za dítě považoval pouze osobu mladší 15 let. Doba zajištění nezletilých bez doprovodu v zařízení pro zajištění cizinců byla tehdy stejná jako u dospělých osob – 180 dnů, což je ½ roku. Pokud do 7 dnů v ZZC nepožádali o mezinárodní ochranu²¹, což by znamenalo, že po 180 dnech budou převezeni do pobytového střediska, neměli možnost po propuštění získat patřičnou pomoc vůbec.

V těchto případech dostali NBD při propuštění ze ZZC výjezdní vízum s platností 15 až 30 dnů, které je opravňovalo k legálnímu vycestování z ČR (a to pouze v době jeho platnosti). Cizinecká policie je pak vyvezla do centra nejbližšího města, kde je zanechala bez další pomoci. Ze ZZC byli propouštěni s takovým vybavením, s jakým byli zajištěni. Pokud byl tedy někdo zajištěn v létě, byl v zimě propuštěn na ulici v tom, v čem přišel – v letním oblečení. Tyto děti byly po propuštění ze zajištění odkázány jen samy na sebe a život na ulici. Stávalo se tak, že beze stopy mizely a některé se staly oběťmi obchodu s lidmi.

Touto praxí Česká republika porušovala mezinárodní smlouvy a Úmluvu o lidských právech EU – resp. o právech dětí. Nevládní organizace soustavně na tuto mezeru v péči o NBD starší 15 let upozorňovaly.

²¹ Mnohdy o této možnosti nevěděli vůbec, někdy poučení byli, ale často pouze v českém jazyce.

Situace po roce 2004

V roce 2004 se situace NBD v ČR radikálně změnila. Svůj provoz totiž zahájilo Zařízení pro děti – cizince (dále jen ZDC). Všechny osoby, které byly identifikované jako NBD, byly nově umísťované do ZDC. Všem byl také při zajištění policií ustanovován opatrovník a zajištěn tlumočník.

Od října 2004 do uprchlického tábora v Kostelci nad Orlicí nebyli posíláni další nezletilí bez doprovodu. V uprchlickém táboře nezletilých bez doprovodu zůstávalo stále méně – mnoho jich dospělo 18 let. Snahou nevládních organizací (zejména OPU) bylo, aby i děti umístěné v pobytovém středisku byly přemístěny do ZDC a dostalo se jim tak patřičné péče, kterou jim PoS poskytnout nemohlo. To se nakonec ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí podařilo.

3.2 Zařízení pro děti – cizince

3.2.1 Vznik zařízení

Na základě usnesení vlády ČR ze dne 17. 4. 2002 č. 395 + P²² **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR administrativně zřídilo** dne 1. 11. 2003 státní příspěvkovou organizaci s názvem **Diagnostický ústav „Domov pro děti – cizince“** se sídlem Radlická 30, Praha 5.

Provoz diagnostického ústavu byl zajištěn v prozatímních prostorách „Modré školy“ Kupeckého 576, Praha 4 – Háje, a to **od 15. 6. 2004**, kdy zde byl zahájen zkušební provoz první výchovné skupiny.

V září 2004 byli první klienti Domova pro děti – cizince (DDC) předáni k dlouhodobé péči do Dětského domova se školou a Výchovného ústavu s praktickou školou pro děti – cizince (dislokovaného pracoviště DDC) **v areálu Permon, Hříměždice – Vestec 20, okres Příbram.**

Současný oficiální název zařízení zní:

²² Usnesení vlády ČR ze dne 17. 4. 2002 č. 395 + P o koncepci umísťování, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy

Zařízení pro děti – cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní a praktická škola.

Ve spojení s tímto zařízením se můžeme setkat s užíváním dvou zkratk: **DDC a ZDC**. Zkratka DDC vychází z původního názvu **Domov pro děti – cizince**. Odborná veřejnost však vychází z aktuálního názvu zařízení a častěji používá k jeho označení zkrácenou verzi názvu **Zařízení pro děti – cizince**, kterou zkracuje **ZDC**.

Činnost tohoto zařízení upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů a vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Dle vyhlášky č. 438/2006 Sb. § 14 odst. 14 je **ZDC spádovým zařízením pro celou Českou republiku** a nepodléhá územní působnosti jiných diagnostických ústavů.²³

Péče v ZDC odpovídá zhruba péči poskytované českým dětem v obdobných zařízeních s některými modifikacemi s ohledem na specifické potřeby dané skupiny.

Do Zařízení pro děti - cizince jsou v současnosti dříve či později umístěni všichni nezletilí cizinci bez doprovodu, kteří se nacházejí na území České republiky. Děti jsou do zařízení umisťovány na základě předběžného opatření soudu. Přijímání nezletilých bez doprovodu do Zařízení pro děti - cizince je zcela obdobné jako v případě českých dětí. Návrh na umístění podává Orgán sociálně-právní ochrany dětí a o umístění vždy rozhoduje soud.

Po dobu pobytu v zařízení ústavní výchovy nebo v průběhu nařízené ústavní výchovy mají nezletilí nárok na vzdělání a jsou přihlášení ke zdravotnímu pojištění. Vedle zdravotního pojištění mají nezletilí cizinci bez doprovodu nárok také na vzdělání v českém školském systému. Stejně tak mají nárok i na vzdělávání, které je poskytované jako součást výkonu ústavní výchovy.²⁴ K základnímu vzdělávání mají přístup všichni nezletilí, kteří pobývají na území České republiky, včetně nezletilých umístěných do zařízení pro výkon ústavní výchovy.²⁵

²³ **Srov.:** Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních [online]. ATLAS consulting spol. s r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:<<http://www.codexonline.cz/>>

²⁴ V případě Zařízení pro děti-cizince se jedná o vzdělání na praktické škole dvouleté zřízené pod výchovným ústavem.

²⁵ **Srov.:** §20, odst. 2, písm. a) a c) zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. ATLAS consulting spol. s r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:<<http://www.codexonline.cz/>>

3.2.2 Cílová skupina Zařízení pro děti – cizince

Původní záměr zřízení Zařízení pro děti – cizince byl poskytnout adekvátní péči všem nezletilým cizincům bez doprovodu bez ohledu na to, zda v České republice požádali nebo nepožádali o mezinárodní ochranu. Dalším aspektem zohledňovaným při přijímání klientů byla jejich jazyková bariéra.

V průběhu let však do zařízení začaly být umísťovány všechny děti cizí státní příslušnosti, tzn. i děti v ČR integrované, bez jazykové bariéry, o které se rodiče nemohou či nechtějí starat.

Do ZDC jsou tedy umísťovány děti:

- Nezletilí cizinci z třetích zemí bez doprovodu, kteří nejsou žadateli o MO a byli jako NBD identifikováni cizineckou policií či orgánem sociálně-právní ochrany dětí.
- Nezletilí žadatelé o mezinárodní ochranu bez doprovodu, kteří jsou do ZDC umísťováni po propuštění z přijímacího střediska.
- Nezletilí cizinci z třetích zemí bez doprovodu, kteří byli propuštěni ze zařízení pro zajištění cizinců.
- Děti cizí státní příslušnosti, které byly zadrženy policií při páchání trestné činnosti.
- Děti cizí státní příslušnosti, které jsou odebírané z rodin ze stejných důvodů jako u českých rodin.
- Děti cizí státní příslušnosti, jejichž zákonný zástupce se o ně nemůže starat z důvodu dlouhodobé hospitalizace, zajištění ve vazbě či z důvodu výkonu trestu odnětí svobody.

Počet NBD v ČR

Do roku 2007, než Česká republika vstoupila do schengenského prostoru, přicházelo z třetích zemí do Česka okolo sta nezletilých bez doprovodu ročně. V současné době se počty nově přichozích pohybují do dvaceti ročně. Daná situace je způsobena tím, že je většina NBD zadržena již v okrajových státech EU jako např. Slovensku, Polsku nebo Řecku.

3.2.3 Středisko výchovné péče

Středisko výchovné péče (dále jen SVP) sídlí v Praze na Hájích. SVP poskytuje ambulantní poradenství pro děti, které mají problémy se svým chováním, a pro jejich rodiče. Je k dispozici jak českým rodinám, tak rodinám cizinců. Většina klientely přichází z městské části Prahy 11.

3.2.4 Diagnostický ústav tzv. „Modrá škola“

Diagnostický ústav pro děti – cizince (dále jen DÚ) sídlil od roku 2004 v Praze – Hájích v budově zvané „Modrá škola“. **Kapacita DÚ byla 12 míst**, tedy dvě výchovné skupiny po šesti dětech.

V září 2007 byly po rekonstrukci pro potřeby DÚ zprovozněny prostory v sídle zařízení na adrese Radlická 30 na Praze 5. Ve snaze o zachování pracovního názvu „Modrá škola“ byla budově v rámci rekonstrukce změněna barva omítky z původní světle zelené na světle modrou. Přestěhováním DÚ do nových prostor došlo k **rozšíření kapacity na 18 míst**, tzn. na tři výchovné skupiny.

Děti v tomto zařízení zůstávají zpravidla 8 týdnů, během nichž je jim věnována veškerá odborná péče psychologa, etopeda, speciálních pedagogů, vychovatelů, učitelů, sociálních pracovníků a provedena základní diagnostika pedagogická, psychologická, zdravotní a sociální.

Do čtyřiaadvaceti hodin od příjmu dítěte se dostaví tlumočník jazyka, kterým dítě hovoří, pokud se česky není schopno samo domluvit. Dítě je seznámeno se svými právy a povinnostmi, pravidly a režimem zařízení a aktuální situací, ve které se nachází. V případě potřeby dochází tlumočník také na pravidelná společná setkání klientů s pracovníky DÚ.

V rámci DÚ je zřízena jedna třída základní školy a jedna třída diagnostická, která je určena pro děti s ukončeným základním vzděláním. Vzhledem k tomu, že většina dětí nemá v ČR doklady o dosaženém vzdělání, se během vzdělávacích činností zjišťuje úroveň dosažených znalostí dítěte.

Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, zpracuje DÚ komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných potřeb každého dítěte. Zároveň na základě diagnostiky pedagogové DÚ rozhodují o tom, do jaké školy bude dítě zařazeno po přemístění do dětského domova se školou či výchovného ústavu v areálu Permon.

Diagnostický ústav může, pokud je to v zájmu dítěte, doporučit umístění dítěte i do jiného zařízení ústavní výchovy, než které se nachází v areálu Permon, nebo do náhradní výchovy.

3.2.5 Dětský domov se školou a výchovný ústav tzv. „areál Permon“

Dětský domov se školou a výchovný ústav fungují jako dislokované zařízení ZDC a nacházejí se v areálu zvaném Permon, který je vzdálen přibližně 70 km od Prahy, na půl cesty mezi Příbramí a Sedlčany (viz obrázek č. 3).²⁶ Sem jsou po osmitýdenním diagnostickém pobytu v DÚ umísťováni zpravidla všichni nezletilí bez doprovodu.

Dle zákona o výkonu ústavní výchovy dětské domovy se školou (DDŠ) a výchovné ústavy (VÚ) obecně zajišťují péči o děti, které mají diagnostikované poruchy chování. Z důvodu poruch chování často tyto děti nemohou být zařazeni do běžných škol. Proto lze v rámci DDŠ zřídit základní školu a pod VÚ praktickou školu, kde jsou tyto děti vzdělávány.

Původním záměrem ZDC při zřízení DDŠ a VÚ nebyla péče o děti s poruchami chování, ale možnost zřídit pod těmito zařízeními školy, kam by v počáteční fázi byli zařazováni NBD s jazykovou bariérou. V základní a praktické škole měla být navýšena výuka českého jazyka v rámci možností tak, aby NBD zvládli v krátké době překonat jazykovou bariéru a mohli pokračovat ve studiu na běžných českých školách. V rámci Permonu je tak zřízena **základní škola a praktická škola dvouletá**.

Obrázek 3 Lokace areálu Permon

²⁶ Zdroj: Mapy.cz [online] ©SHOCart, spol. s r.o., [cit. 2012-04-10]. Dostupný z: WWW:

<<http://www.mapy.cz/#x=14.419736&y=49.611368&z=8&l=2>>, upraveno pro potřeby diplomové práce grafickým programem.

Praktická škola připravuje klienty pro výkon jednoduchých pracovních činností. Klienti zde mohou navštěvovat dvouletý obor pomocných kuchařských prací, po jehož absolvování získají vysvědčení o složení závěrečné zkoušky. Toto vysvědčení má však pro trh práce stejnou vypovídající hodnotu jako ukončené základní vzdělání.

Areál Permon má celkovou kapacitu 48 lůžek a je rozdělen na šest výchovných skupin po šesti až osmi dětech. Do Dětského domova se školou jsou umísťovány děti do 15 let, a do Výchovného ústavu děti starší 15 let. DDŠ i VÚ mají k dispozici 24 lůžek. V rámci ZDC Permon je možné zřídit i skupinu pro nezletilé matky s dětmi. Faktické členění na DDŠ a VÚ dlouhá léta řešeno nebylo vůbec. To se ukázalo jako velký problém v situaci, kdy do zařízení začaly být umísťovány děti v ČR integrované bez jazykové bariéry ale s poruchami chování (více viz podkapitola 3.2.7).

Jak již bylo uvedeno výše, děti jsou do ZDC umísťovány na základě předběžného opatření a následného nařízení ústavní výchovy. Někteří současní klienti jsou do zařízení umístěni na základě uložené ochranné výchovy. **Zařízení je pak povinno na základě rozhodnutí soudu postarat se o tyto děti do dosažení osmnácti let** popř. devatenácti, pokud jim byla ústavní či ochranná výchova prodloužena. I po dosažení zletilosti může nezaopatřený cizinec v zařízení zůstat, a to na základě smlouvy, kterou s ním může zařízení uzavřít, za podmínky, že se klient připravuje na budoucí povolání a dodržuje pravidla zařízení. Smlouvu je za dodržení podmínek možné prodlužovat až do věku 26 let.²⁷

V situaci, kdy klient odchází ze ZDC, pedagogická rada rozhodne o výši odchodného. Výše odchodného i jeho podoba mohou být různé. Maximální částka, která může být odcházejícímu klientovi odsouhlasena je 15.000,- Kč. Odchodné může být klientovi vyplaceno v penězích nebo může mít formu hmotného vybavení.

Areál Permon se od svého vzniku potýká s problémy své izolovanosti od okolní civilizace. Jedním ze základních problémů vždy byla dopravní dostupnost Permonu. Občanská vybavenost okolí je v podstatě nulová. Nejbližší obchod je vzdálen přibližně 5 km. Všechny běžné školy v okolí jsou dostupné pouze autobusem nebo autem. Sedlčany ani Příbram, nejbližší velká města, neposkytují dostatek typů škol. Každodenní dojíždění do vzdálenějších měst za účelem studia

²⁷ To platí jen za předpokladu, že splňují pobytové podmínky předepsané zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců v platném znění. To znamená, že pobývají na území ČR legálně.

není z důvodu problematické dopravní obslužnosti a časové náročnosti možné. Některým klientům bylo proto v minulosti umožněno ubytování na internátech, na Permon se vraceli jen o víkendech.

3.2.6 Studijní skupina Háje

V září 2009, kdy došlo k přestěhování DÚ do nových prostor na Praze 5, v uvolněné části „Modré školy“ na Hájích byla pod DÚ zřízena tzv. studijní skupina.²⁸ Tam byli postupně přesunuti všichni klienti ZDC, kteří bydleli na internátech v Praze. Studijní skupina má celkovou kapacitu 12 míst. V současné době je na studentské skupině ubytováno 7 klientů.

Studijní skupina funguje podobně jako internát. Klientům je k dispozici vychovatel, je zajištěna noční služba. Klienti si na studijní skupině sami vaří.

O umístování klientů na studentskou skupinu rozhoduje vedení ZDC. Většina klientů je na studijní skupinu umístěna hned po diagnostickém pobytu v DÚ. Klienti, kteří z DÚ odcházejí na Permon, se na studentskou skupinu už dostávají obtížněji. I když jejich přání je studovat školu v Praze, je jim často vedením ZDC vybrána škola v okolí Permonu.

3.2.7 Aktuální situace v ZDC – areál Permon

Situaci na Permonu, jak bylo již zmíněno, velice ovlivňuje izolovanost zařízení. Permon se také na rozdíl od diagnostického ústavu v Praze od počátku potýkal s nedostatkem odborně vzdělaných pracovníků. Mj. nebyl mezi zaměstnance na Permonu nikdy přijat psycholog, který by s dětmi systematicky pracoval. Permon navštěvuje pouze psycholog z DÚ přibližně jedenkrát měsíčně.

Vychovatelé byli původně vybíráni s ohledem na práci s bezproblémovou cílovou skupinou. S postupnou změnou klientely Permonu se začaly objevovat první problémy. Děti s poruchami chování nebyly nijak oddělovány od ostatních, a docházelo tak k častým konfliktům, krádežím, fyzickým napadením apod. Tato situace vůbec nepřispívala k pocitu bezpečí nezletilých bez doprovodu, z nichž někteří zažili v minulosti traumatické události. Výchovná skupina

²⁸ **Srov.:** *Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní a praktická škola* [online]. © 2007, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: http://www.ddc.cz/index.php?menu=nase_zarizeni

v zařízení se má dle vyhlášky č. 438/2006 Sb. sestavovat nejen s přihlédnutím k věku a pohlaví nezletilých bez doprovodu, ale i k jejich specifickým náboženským, sociálně a kulturně historickým zvyklostem. Ne vždy se tak „z kapacitních důvodů“ na Permonu dělo. V minulosti se např. stalo, že na jedné skupině byly ubytovány jak děti s poruchami chování, tak nezletilá matka (žadatelka o mezinárodní ochranu) s ročním dítětem.

K částečnému oddělení „problémových“ klientů došlo až na jaře roku 2011, kdy byly zřízeny dvě oddělené skupiny pro klienty s poruchami chování. Jedna pro chlapce a druhá pro dívky. „Problémoví“ klienti se s „neproblémovými“ setkávají ve škole areálu, v jídelně, na zahradě, vycházkách apod. V současnosti jsou dva chlapci z Afghánistánu s velkou jazykovou bariérou „z kapacitních důvodů“ umístěni přímo na výchovnou skupinu mezi chlapce s poruchami chování.

Školy na Permonu, které měly původně sloužit pro překonávání jazykové bariéry nezletilých bez doprovodu, vzdělávají nyní v rámci svých tříd jak klienty s jazykovou bariérou, tak s poruchami chování.

Vzhledem k problémům, které na Permonu mezi klienty vznikaly, a absenci fungujících pravidel vedení ZDC nastavovalo různá restriktivní opatření.

Jedním z největších problémů v zařízení je komunikace s dětmi zvláště v krizových situacích, kdy děti vzhledem k jazykové bariéře nemohou sdělit svá trápení a přání. V těchto chvílích je v DÚ většinou volán tlumočník daného jazyka. Některé překlady proběhnou po telefonu, v některých vážnějších případech je tlumočník volán do zařízení. Oproti tomu na Permonu je využívání tlumočnických služeb hodně omezeno. Tlumočník je volán pouze ve výjimečných situacích.

Permon je obklopen krásnou přírodou, kterou však dospívající člověk lačnický po aktivně tráveném čase, kontaktu se svými vrstevníky, zábavě, těžko ocení. Děti, které mají dobré bodové hodnocení za své chování, mohou na samostatné vycházky jen do okolí, jejich představa o trávení volného je však poněkud jiná.

Motivovat nezletilé bez doprovodu k setrvání na Permonu po dosažení zletilosti a pokračování v započatém studiu je rok od roku těžší. Většina klientů odchází v situaci, kdy dosáhnou zletilosti a mají trvale vyřešen pobyt na území ČR.

Běžnou praxí na Permonu je i to, že pokud zařízení opouští „neoblíbený“ klient, pedagogická rada často odsouhlasí odchodné v minimální výši 0,- Kč. Pokud klient v aktuální chvíli nedisponuje kapesným,²⁹ musí si v lepším případě vypůjčit peníze na cestu do civilizace.

Vystihnout a popsat veškeré problémy, které se postupem času v Permonu nakumulovaly, není cílem této práce. V přílohách však uvádím kompletní zprávu Veřejného ochránce práv o situaci na Permonu zveřejněnou 17. 4. 2012.³⁰

3.3 Sociálně-právní ochrana nezletilých osob bez doprovodu

Sociálně-právní ochrana je institut, který chrání práva a oprávněné zájmy nezletilých dětí.³¹ Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, mezi které patří krajské a obecní úřady (i v samostatné působnosti), obecní úřady s rozšířenou působností, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí a další pověřené fyzické a právnické osoby.³² **Cílem poskytované sociálně-právní ochrany má vždy být nejlepší zájem dítěte.**

V případě nezletilých cizinců bez doprovodu je podstatné, že musí být nejdříve jako nezletilí bez doprovodu identifikováni. Teprve pak se stávají předmětem zájmu sociálně-právní ochrany.

Dalším podstatným bodem k poskytování sociálně-právní ochrany je typ povolení k pobytu na území ČR. **Na druhu pobytu závisí míra uplatňované sociálně-právní ochrany** dětí podle zákona č. 359/1999 Sb., a to buď **v plném, nebo nezbytném rozsahu**. V plném rozsahu je poskytována nezletilému, který na území České republiky:³³

- má trvalý pobyt.
- má povolen trvalý pobyt nebo je hlášen k pobytu na území České republiky po dobu

²⁹ Kapesné činí cca 300,- Kč/měsíc, a to za podmínky, že nebylo sníženo z důvodu špatného chování klienta.

³⁰ *MŠMT je nečinné vůči špatnému zacházení v zařízení pro děti-cizince*. [online] ©Kancelář veřejného ochránce práv[cit. 2012-04-17]. Dostupný z: WWW:

<<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/msmt-je-necinne-vuci-spatnemu-zachazeni-v-zarizeni-pro-deti-cizince/>>

³¹ Srov.: §1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

³² Srov.: §4, odst. 1 a 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

³³ Srov.: §2, odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

nejméně 90 dnů.

- podal návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany (žádost o azyl), nebo
- je oprávněn trvale pobývat, nebo
- pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky, nebo který pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky.

V nezbytném rozsahu³⁴ je sociálně-právní ochrana poskytována nezletilému, který nesplňuje výše uvedené podmínky. Nezbytným rozsahem sociálně-právní ochrany je míněno zejména opatření k ochraně života a zdraví nezletilého a zajištění uspokojování jeho základních potřeb v nejnutnějším rozsahu včetně zdravotní péče, pokud se nezletilý ocitl bez jakékoliv péče, nebo je-li jeho život či příznivý vývoj ohrožen nebo narušen. Nezbytná opatření k ochraně nezletilého jsou zejména:³⁵

- podání návrhu na nařízení předběžného opatření,³⁶
- podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte,
- podání návrhu na ústavní výchovu dítěte,³⁷
- zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení.

Součástí nezbytného rozsahu poskytnuté péče je i zajištění pomoci a ochrany nezletilého jeho umístěním do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Děje se tak opět v případě, že život nebo příznivý vývoj dítěte jsou vážně ohroženy, nebo pokud se dítě ocitlo bez péče přiměřené jeho věku. Ochrana a pomoc spočívá v poskytnutí ubytování, stravy a nezbytné zdravotní péče, případně v zajištění psychologické či jiné nutné odborné pomoci.³⁸

V situaci, kdy se orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) dozví, že se v rámci jeho správního obvodu nachází NBD, který nemá zajištěnou žádnou péči, nebo se nachází v situaci, kdy může být ohrožen jeho vývoj, podá OSPOD neprodleně návrh soudu na nařízení předběžného opatření. Tato situace může nastat různým způsobem. Buď kontaktuje OSPOD jiný

³⁴ „Nezbytný rozsah“ upravuje §37 a §42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

³⁵ **Srov.:** §37 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

³⁶ § 76a občanského soudního řádu

³⁷ § 46 zákona o rodině.

³⁸ **Srov.:** §42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexonline.cz/>>

státní orgán např. policie, nebo jej kontaktuje pracovník nevládní organizace, pokud s NBD přišel do styku, nebo OSPOD vyhledá sám nezletilý.

Předběžné opatření je nařizováno na základě §76a Občanského soudního řádu (viz podkapitola 2.5). Předběžné opatření se vydává s platností jednoho měsíce, jeho platnost může být prodloužena. Nesmí však přesáhnout celkovou dobu šesti měsíců. **V případě, že nezletilý nemá v době nařízení předběžného opatření zákonného zástupce, je mu soudem bezprostředně po nařízení předběžného opatření ustanoven opatrovník.**³⁹

Opatrovník je povinen chránit zájmy nezletilého způsobem a v rámci vymezeném mu soudem. Situace, ve kterých je třeba opatrovníka ustanovit, jsou vymezeny zákonem o rodině. Dle zákona o rodině může pak být opatrovníkem dítěte příbuzný dítěte, nebo jiná vhodná osoba, případně orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Podle zákona o rodině je možné svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče v případě, že tato osoba poskytuje záruku řádné výchovy dítěte a se svěřením dítěte do výchovy souhlasí. Při výběru vhodné osoby by měl soud dát přednost příbuznému dítěte. Soud by tuto možnost svěřením dítěte měl zkoumat vždy ještě před nařízením ústavní výchovy.

Většina nezletilých cizinců z třetích zemí bez doprovodu na území ČR nemívá své blízké osoby, a tak bývá předběžným opatřením svěřena do péče školského zařízení pro výkon ústavní výchovy, konkrétně do péče Zařízení pro děti-cizince. Pokud na území ČR není osoba, které by nezletilý mohl být svěřen, podá OSPOD návrh k soudu na nařízení ústavní výchovy.

3.4 Organizace pro pomoc uprchlíkům a péče o NBD

Organizace pro pomoc uprchlíkům je nevládní neziskovou organizací, která byla založena v Praze v roce 1991 jako občanské sdružení. Posláním OPU je pomáhat uprchlíkům a ostatním cizincům na území České republiky, kteří jsou ve své vlasti pronásledováni z důvodu politického, etnického, náboženského, rasového nebo kvůli své příslušnosti k určité sociální skupině, a také těm, kteří již v ČR požívají práva azylu a dočasné ochrany.

Ve své práci věnují pracovníci OPU zvýšenou pozornost ohroženým skupinám mezi uprchlíky, tj. dětem, ženám ve zranitelném postavení, osobám nemocným a postiženým. Zvláštní

³⁹ §76a zákona č. 99/1963 Sb., *Občanský soudní řád (o.s.ř.)* [online]. ATLAS consulting spol. s r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.codexisonline.cz/>>

skupinou klientů jsou nezletilí cizinci bez doprovodu rodičů či jiných zákonných zástupců, kteří žijí v zařízení ústavní výchovy MŠMT – v Zařízení pro děti – cizince.

3.4.1 Specializovaný tým pro nezletilé bez doprovodu

Již od svého vzniku OPU věnovalo pozornost nezletilým bez doprovodu. V roce 2003 vznikl v rámci OPU specializovaný tým, který se intenzivně zabývá nezletilými bez doprovodu. V současné době se úzké problematice NBD věnuje právnička a sociální pracovnice.

Od roku 2004 OPU úzce spolupracuje se Zařízením pro děti – cizince MŠMT ČR (ZDC) a orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), tedy opatrovníky nezletilých. OPU ve spolupráci se ZDC a jednotlivými opatrovníky rozšiřuje spektrum služeb, které jsou nezletilým nabízeny.

Nezletilým bez doprovodu „NBD tým OPU“ poskytuje bezplatné sociální a právní poradenství s účastí tlumočnicků, ve spolupráci s dobrovolníky organizuje volnočasové aktivity, a za finanční podpory z různých projektů klientům ZDC hradí jazykové, odborné nebo sportovní kurzy. OPU nezletilým bez doprovodu umístěným v ZDC finančně přispívá na učebnice a školní pomůcky.

Právnička OPU se zaměřuje na pomoc NBD s vyřizováním pobytu na území ČR. Zastupuje klienty při řízení o mezinárodní ochraně, podává odvolání proti zákazu pobytu NBD v ČR a řeší pobytovou situaci klientů po dosažení osmnácti let.

Sociální pracovnice OPU poskytuje klientům na Permonu poradenství zaměřené na specifika života cizinců v České republice, realizuje workshopy, které mají klientům pomoci s přípravou na samostatný život po dosažení zletilosti a na odchod ze Zařízení pro děti-cizince. V příloze č. 2 uvádím ukázkou z publikace OPU [Khollová a kol., 2010] určené pro potřeby NBD. Právě tento materiál, který je přeložen do pěti jazykových modifikací (angličtiny, francouzštiny, ruštiny, čínštiny a vietnamštiny), je využíván v rámci workshopů.

OPU se zletilými klienty zůstává v kontaktu i po jejich odchodu ze Zařízení pro děti-cizince a i nadále jim poskytuje sociální a právní poradenství, zejména pak sociální asistenci při hledání zaměstnání či bydlení nebo při jednání s úřady.

3.4.2 Dům na půl cesty OPU

Až do roku 2006 se OPU zaměřovala výhradně na poradenské služby NBD. V roce 2006 byla vytvořena koncepce Domu na půl cesty OPU pro zletilé klienty odcházející ze Zařízení pro děti-cizince. Sociální službu domu na půl cesty provozuje Organizace pro pomoc uprchlíkům od 1. 3. 2008. Tato sociální služba se snaží řešit mezeru v systému péče o mladé cizince bez doprovodu, kteří opouští zařízení ústavní výchovy MŠMT – Zařízení pro děti-cizince. I když jsou tito tzv. mladí dospělí – mládež od 18 do 26 let – po odchodu ze zařízení již částečně integrování (mají vyřešen pobytový status a někteří studují střední školu), nemají žádné zázemí ani dovednosti a zkušenosti potřebné pro vlastní samostatný život. Klienti, kteří opouštějí ZDC – Permon, často nemají kolem sebe vytvořenou žádnou sociální síť.

Cílovou skupinou sociální služby domu na půl cesty jsou:

- mladí cizinci od 18 do 26 let, kteří před dosažením zletilosti byli zařazeni do kategorie „nezletilých bez doprovodu“ a v minulosti byli klienty Zařízení pro děti-cizince MŠMT,
- mladí cizinci od 18 do 26 let, kteří přicházejí z jiných pobytových středisek či integračních azylových zařízení Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky (dále jen SUZ MV ČR),

kteří:

mají vyřešenou pobytovou otázku (tzn., byla jim udělena mezinárodní ochrana formou azylu či doplňkové ochrany, nebo jim bylo uděleno oprávnění k trvalému pobytu).

Sociální služba je klientům poskytována zpravidla rok. Smlouvu o poskytování služby lze v odůvodněných případech prodloužit.

Sociální služba je poskytována v bytě 4 + 1 na Černém Mostě v Praze, v běžné zástavbě. Maximální kapacita služby jsou 4 osoby. V bytě jsou uživatelé ubytováni na dvou jednolůžkových pokojích a jednom dvoulůžkovém. Byt je plně vybaven.

Uživatelům služby jsou k dispozici dvě sociální pracovnice OPU. V případě potřeby je pro uživatele zajištěna psychologická či terapeutická péče.

Uživatelé služby jsou od počátku vedeni k samostatnosti a odpovědnosti za sebe sama. Je jim poskytována asistence v zacházení s vlastními finančními zdroji, vedením domácnosti, při hledání zaměstnání, komunikaci s úřady, lékaři apod.

3.5 Mezirezortní skupina k NBD

K problematice nezletilých bez doprovodu vznikla na podzim roku 2004 z podnětu nevládní organizace Poradny pro uprchlíky⁴⁰ tzv. expertní skupina. V rámci této skupiny se do nedávna pravidelně scházeli zástupci MŠMT, OAMP MV ČR, MPSV, ZDC, cizinecké policie, nevládních organizací zabývajících se NBD (včetně OPU) a další hosté, kteří byli pozváni k projednávání jednotlivých témat

V roce 2004 byla pobytová situace NBD v ZDC alarmující, neboť praxe předběhla teoretický rámec. V tomto případě se jednalo o situaci, kdy bylo zřízeno Zařízení pro děti – cizince, kam byli NBD umisťováni, aniž by NBD měli v budoucnu jakoukoli šanci (mimo případu udělení azylu) pobývat v ČR legálně. Díky této skupině se v průběhu let dokázaly prosadit určité změny v přístupu k NBD. Změny se týkaly jak legislativního rámce týkajícího se NBD, tak některých metodických pokynů státních orgánů v přístupu k NBD.

V lednu 2012 byla ustanovena druhá mezirezortní skupina k NBD pod záštitou MV ČR, která si klade za cíl připravit novou koncepci péče o NBD v ČR. Do této skupiny nebyly prozatím přizvány nevládní organizace.

⁴⁰ Dnes známá jako Sdružení pro migraci a integraci (SIMI).

4. Zkoušky věku

Do doby, než bylo zřízeno Zařízení pro děti – cizince, a péče o NBD starší patnácti let byla minimální, vyskytovaly se případy uvádění falešně nízkého věku minimálně. Častěji se spíše vyskytoval problém s účelovým „zplnoletňováním“ nezletilých.

V roce 2004 se situace NBD v ČR změnila a Česká republika se ocitla před stejným problémem jako řada dalších evropských států – zneužíváním péče ČR o NBD zletilými osobami na základě uvedení falešně nízkého věku.

Pokud do České republiky přicestuje občan cizí státní příslušnosti bez dokladů, svůj věk uvádí pouze v čestném prohlášení.

V současné době je několik možností, jak řešit situaci, kdy osoba vydávající se za nezletilého bez doprovodu vykazuje známky, že je evidentně starší. Pokud je cizinec vydávající se za NBD

- zadržen cizineckou policií, a ta má důvodné podezření, že cizinec je starší 18 let, může navrhnout zkoušku věku.
- žadatelem o mezinárodní ochranu a OAMP má důvodné podezření, že žadatel uvádí falešně nízký věk, může navrhnout zkoušku věku.
- umístěn na základě předběžného opatření do ZDC, ředitel zařízení může navrhnout zkoušku věku.

V případě pochybností může také OSPOD podat soudu podnět k nařízení zkoušky věku.

Zkoušky věku se v ČR provádějí na základě analýzy osifikace kostí z rentgenového snímku ruky. Této problematice se věnuje oddělení klinické antropologie FN v Motole.

K dané problematice uvádí Krásničanová⁴¹:

*„V současnosti nejpřesnější metodou stanovení kostního věku je **metoda TW2**, vytvořená Brity Tannerem a Whitehousem na základě longitudinálního rentgenového sledování*

⁴¹ *Kompendium pediatrické apologie.* [online] Odborná část © Doc. RNDr. Hana Krásničanová, CSc. [cit. 2012-01-06]. Dostupný z: WWW: http://www.ojrech.cz/lesny/kompendium/bone_age.htm

*3000 britských chlapců a dívek (1975). Metoda TW2 je založena na **hodnocení tvaru, velikosti a prostorových vztahů kostí ruky**... ... Za **normální variabilitu kostního zrání** je považováno **pásmo plus-mínus dva roky** (časně, resp. pozdě zrající). Kostní věk vyšší, resp. nižší, o dva roky než kalendářní věk je velmi suspektní patologickou situací. “*

V České republice zatím nedochází k častému ověřování věku z důvodu finanční náročnosti lékařských zkoušek a jejich značné nespolehlivosti.

Státní úřady neustále poukazují na fakt, že mnoho cizinců a žadatelů o mezinárodní ochranu se za nezletilé pouze vydává a zneužívá tak služby určené pro nezletilé. Poukazují rovněž na problematičnost zařazení těchto osob do kolektivu s ostatními dětmi a zdůrazňují, že zvláštní péče musí být poskytnuta jen těm, kteří jsou skutečně nezletilí. Problematicky v této souvislosti ovšem působí skutečnost, že v současné době neexistuje právní předpis, který by tuto problematiku komplexně řešil.

OAMP řeší zkoušky věku jen ve výjimečných případech, považuje-li to pro vydání rozhodnutí ve věci mezinárodní ochrany za potřebné. Nezletilého žadatele se za přítomnosti tlumočníka a opatrovníka nejdříve zeptá, zda souhlasí s tím, aby bylo v jeho případě provedeno odborné lékařské vyšetření, které by ověřilo jeho věk, a současně, zda souhlasí, aby se ministerstvo seznámilo s výsledkem tohoto vyšetření. K lékařskému vyšetření ovšem musí dát souhlas rovněž opatrovník nezletilého.

Zákon o ústavní výchově připouští, aby ředitel Zařízení pro děti - cizince v odůvodněných případech požádal specializované zdravotnické pracoviště o určení skutečného věku cizinců, a to na náklady zařízení.⁴² Blíže však zákon průběh zkoušek neustanovuje.

Gotteltová, Kopuleťá (2004) k problematice stanovení věku dětí bez doprovodu žádajících o mezinárodní ochranu uvádějí:

- „*Posouzení věku by mělo zohledňovat nejen fyzický vzhled, ale také psychologickou zralost dítěte, právě ta by měla hrát stěžejní roli při určování věku;*
- *V případě použití vědeckých postupů v rámci stanovení věku dítěte by měla být povolena možnost určité marginální chyby. Takovéto metody musí být bezpečné a musí*

⁴² Srov.: § 23 odst. 2. zák. č. 109/2002 Sb., o ústavní výchově.

respektovat lidskou důstojnost;

- *Při všech vyšetřeních je třeba dbát na etnické a kulturní odlišnosti;*
- *Dítěti by měla být dána důvěra, je-li přesný věk nejistý;*
- *Kdykoliv je to možné, právní následky nebo význam věkových kritérií by měl být snížen. Řídícím principem je, zda jedinec demonstruje „nezralost“ a zranitelnost vyžadující citlivější jednání.“*

SCEP se k problému zkoušek věku vyjadřuje v tom smyslu, že při určování věku by vždy mělo být uplatněno pravidlo „benefit of the doubt“. To znamená, že pokud se osoba prohlašuje za mladší 18 let, mělo by s ní být jako s takovou zacházeno. V případě pochybností by se měly úřady přiklonit vždy spíše k nižšímu věku než naopak. Doporučená tolerance je stanovena na 20 - 24 měsíců. SCEP doporučuje radši poskytnout speciální péči osobě starší, než se dopustit omylu, kdy by se patřičné péče skutečně nezletilé osobě nedostalo.

5. Vlastní šetření

5.1 Cíl šetření

V rámci své osmileté práce v Organizaci pro pomoc uprchlíkům jsem se setkala s více než 80 případy nezletilých bez doprovodu, kterým jsem se do hloubky věnovala. Případ každého klienta byl zcela specifický, za svoji praxi jsem se nesetkala se dvěma klienty, jejichž případ by byl stejný. Cílem průzkumu je přiblížit stávající systém péče o nezletilé cizince bez doprovodu v ČR, praxi v přípravě klientů starších sedmnácti let na odchod ze ZDC a aspekty provázející začátek samostatného života v nové zemi s důrazem na identifikování specifických determinantů integrace, a to prostřednictvím několika vybraných případů bývalých nezletilých bez doprovodu.

5.2 Charakteristika sledovaného souboru

Cílovou skupinou šetření jsou cíleně vybrané případy klientů, kteří splňují několik kritérií. Všichni byli identifikováni jako nezletilí bez doprovodu, v minulosti byli klienty Zařízení pro děti – cizince, toto zařízení již opustili a jejich případy jsou dostatečně ilustrativní pro potřeby této práce.

5.3 Metody šetření

Pro zpracování šetření jsem si zvolila kvalitativní přístup (Hendl, 2008), který pomocí případové studie umožňuje přiblížit charakteristiky daných případů. Kvalitativní přístup umožňuje použitím jednoho či několika málo případů ilustraci určitého jevu. Vzhledem ke specifčnosti cílové skupiny i jejímu poměrně malému zastoupení by byl kvantitativní přístup těžko uplatnitelný.

V rámci šetření jsem z velké části vycházela ze spisové dokumentace klientů, dále pak z vlastní práce s klienty a z osobních výpovědí klientů samotných.

Příběhy jednotlivých nezletilých jsou zachyceny od doby jejich příjezdu do České republiky do konce prosince 2011. Pokud je minulost v zemi původu důležitým aspektem současné situace klienta, je zahrnuta do případové studie také.

Všechna jména a další osobní údaje včetně zemí původu byly změněny. Zachován však byl

kulturní kontext klientů a samotná podstata případu. Informace o datech jsou uváděny pouze přibližně, pokud vůbec. Hlavním důvodem k pozměnění některých dat a událostí je, že jednotlivé příběhy nezletilých jsou natolik specifické, že by mohlo dojít k rozpoznání jejich pravé identity.

5.4 Případové studie

5.4.1 Případová studie č. 1: Vliv rodinných příslušníků a ztráta dokladů jako determinant integrace v ČR

Jméno:	Meda
Pohlaví:	žena
Věk příchodu do ČR:	17 let
Země původu:	Turecko
Náboženství:	Islám
Jazyková vybavenost:	V době svého příjezdu hovořila turecky a kurdsky. V současné době hovoří plyně česky.

Typ současného pobytu v ČR: Trvalý pobyt z humanitárních důvodů

S Medou jsem spolupracovala od jejího příchodu do ČR (leden 2007), kdy na území ČR požádala o mezinárodní ochranu.

Vývoj pobytové situace v ČR:

Česká republika nebyla Medinou cílovou zemí. Z Turecka byla vyslána svými rodiči do Evropy za sestrou a její rodinou. Na hranicích s Rakouskem ji z důvodu neplatného víza v lednu 2007 zadržela rakouská pohraniční policie, která ji po dvou dnech zajištění vrátila do ČR, kde pak Meda požádala o mezinárodní ochranu.

Přibližně měsíc pobývala v přijímacím středisku pro žadatele o mezinárodní ochranu ve Vyšních Lhotách.⁴³ Již ve Vyšních Lhotách požádala o sloučení rodiny k sestře do Rakouska. Rakouské úřady její případ prošetřily a zjistily, že má Meda na území Rakouska uloženou pokutu za nelegální překročení hranic. O zrušení zákazu vstupu na území lze požádat až po uhrazení správních poplatků spojených s jejím vyhoštěním (řádově 30.000,- Kč).

⁴³ V současné době je toto přijímací středisko již uzavřené. Místo něj slouží přijímací středisko Zastávka u Brna.

Pokud by rodinní příslušníci pokutu uhradili, dalo by se dále jednat o sloučení se sestrou v Rakousku.⁴⁴

Z Vyšních Lhot byla Meda na základě předběžného opatření v únoru 2007 přemístěna do diagnostického ústavu Zařízení pro děti – cizince. V dubnu 2007 po absolvování diagnostického pobytu byla umístěna do dětského domova se školou na Permonu. V červnu byla Medě nařízena ústavní výchova soudem a získala tak oprávnění k trvalému pobytu do 18 let. Rodina za tu dobu nepodnikla žádné kroky potřebné ke zrušení zákazu pobytu v Rakousku. Meda neměla žádné důkazy, které by OAMP přesvědčily, že v zemi původu byla její rodina pronásledována. Na území ČR neměla zákaz pobytu a vše nasvědčovalo tomu, že má velkou šanci získat trvalý pobyt z humanitárních důvodů. V září⁴⁵ 2007 proto sama azylovou proceduru ukončila a ve spolupráci s právníčkou OPU požádala o trvalý pobyt. Ten jí byl v únoru 2008 udělen. Meda dokonce získala od OAMP i cizinecký pas.⁴⁶

Rodinná situace:

Meda má staré rodiče, kteří žijí s nejmladším synem v Turecku. K tomuto bratrovi má Meda velmi blízký vztah a stýská se jí po něm. Do Evropy k sestře, kterou neviděla deset let, se jí odjet nechtělo.

Meda má 3 sestry. Všechny žijí v Rakousku. Jsou vdané a mají rodiny. Kromě sester má Meda 4 bratry. Nejmladší žije s rodiči v Turecku, další tři žijí v Rakousku. Tato celá rodina tlačila na Medu, aby jakýmkoli způsobem opustila ČR a odešla do Rakouska za nejstarší sestrou a její rodinou. Rodina pro Medu plánovala brzký sňatek s mužem stejného vyznání.

Vývoj případu:

Meda při příjezdu do Čech chodila zahalená dle zvyklostí muslimské kultury. Velmi rychle se však adaptovala na nové prostředí, a to jak rychlým osvojováním češtiny, tak i zvyklostmi v oblékání a chování mladých dívek u nás. Z výpovědí klientky často vyplývalo, že by toto její chování rodina neschvalovala.

⁴⁴ Tím by Meda získala legální pobyt v Rakousku.

⁴⁵ V průběhu září zletila.

⁴⁶ OAMP tento cestovní doklad vystaví pouze v případě, kdy cizinec prokáže, že doklad totožnosti nemůže od svého státu získat.

Za svůj pobyt v ČR poznala nový život – poznala, jak mohou v naší kultuře mladé dívky a ženy žít. Že mohou samy o sobě rozhodovat, řídit svůj život, komunikovat bez větších omezení s opačným pohlavím apod.

Po celé dva roky jejího pobytu v ČR na ni celá její rodina velmi naléhala, aby odešla do Rakouska k sestře. Bylo pro ni i pro pracovníky OPU velice těžké rodinným příslušníkům vysvětlit, že Meda do Rakouska v současné době legálně odjet nemůže. Možnost řešení má v rukou pouze rodina.

Zpočátku pobytu v ČR chtěla Meda pokračovat v cestě za rodinou do Rakouska, postupem času však její odhodlání opadlo. K cestě do Rakouska se začala stavět otevřeně odmítavě, což v jejím kulturním kontextu není přípustné. Bála se své budoucnosti. Nedokázala se sama rozhodnout, co by chtěla.

Meda byla velmi fixována na své rodiče. Svoji starší sestru, ke které by v Rakousku měla jít, skoro neznala, vyrůstala s ní jen do svých čtyř let. Nyní ji viděla až během dvou návštěv na Permonu, kam za Medou sestra přijela.

Meda neustále zvažovala rozhodnutí, že přetrhává rodinné vazby, osamostatní se a zůstane v ČR. Bála se však msty rodiny. Pokud si však měla představit svou budoucnost v Rakousku, končila vždy vizí pravděpodobné sebevraždy.

Její komplikovanou situaci s rodinou se snažilo řešit jak ZDC tak OPU, avšak bez výsledku.

OPU zprostředkovala a hradila pravidelný kontakt s psychoterapeutkou (orientující se velmi dobře v uprchlické a cizinecké problematice) – únor/srpen 2008. Cílem bylo, aby Meda měla bezpečné prostředí s bezpečným člověkem, s jehož pomocí by našla sama sebe. Mohla tak sdílet své pocity, obavy a úzkosti. Tuto podporu ZDC klientce dát nedokázalo.

ZDC darovalo Medě novou SIM kartu, aby se mohla odpoutat od rodinných příslušníků (nemusela být stresovaná jejich každodenními telefonáty)⁴⁷. Avšak klientka i toto nové číslo rodině poskytla.

⁴⁷ Meda mívala od rodiny za dopolední vyučování ve škole až 180 zmeškaných hovorů.

Meda prožívala velmi těžké životní období. Těžká rodinná situace měla za následek její poměrně časté psychické propady, které Meda nedokázala adekvátně řešit. Ze strany řadových pracovníků ZDC neměla v tomto ohledu žádnou podporu. Začala chodit za školu.

Neomluvené hodiny ve škole vedly k podmíněnému vyloučení Medy ze školy. To ohrozilo setrvání Medy na Permonu, neb byla starší 18 let, a v ZDC pobývala na základě dobrovolné smlouvy. Pokud by škola Medu vyloučila, byl by jí ukončen i pobyt v ZDC.⁴⁸

Meda v dané situaci sama uvažovala o dobrovolném odchodu z Permonu. Byla si sice vědoma potřebnosti vzdělání a sama studovat chtěla, ale jako největší překážku v setrvání v ZDC uváděla vztahy s řadovými pracovníky ZDC.

Situace Medy na Permonu:

Meda měla v rámci ZCD nejbližší vztah k paní kuchařce, nazývala ji svojí „babičkou“. V minulosti měla velice problematický vztah se svým kmenovým vychovatelem. Tomuto vychovateli byl ukončen pracovní poměr v ZDC a jedním z mnoha důvodů bylo neadekvátní chování ke klientům. Bohužel, doba, kdy v ZDC působil, Medu dost poškodila. Ztratila důvěru v dodržování soukromí klientů v ZDC a narušilo to veškeré její vztahy k vychovatelům.

Vzdělávání v ČR:

Ve školním roce 2006/2007 navštěvovala 1. ročník praktické školy na Permonu. V roce 2007/2008 na praktické škole pokračovala ve 2. ročníku. Na jaře 2008 podala přihlášku na odborné učiliště v Příbrami, kam byla od září 2008 přijata. Meda by nejspíš měla schopnosti a předpoklady ke studiu na SŠ, ale náročnost ČJ by byla příliš vysoká.

Ve školním roce 2008/2009 tedy nastoupila do 1. ročníku OU v Příbrami. Se zvládáním učiva, neměla Meda problém. Stěžovala si ale na přístup paní mistrové, která ji jako cizinku přehlížela a vylučovala z kolektivu.

Odchod z Permonu:

Na začátku ledna 2009 se Meda rozhodla, že z Permonu odejde. Neměla však kam jít. Mimo paní kuchařky neměla žádné přátele, kamarády, nikoho, kdo by ji pomohl, u koho by mohla

⁴⁸ Klienti starší 18 let smějí pobývat v ZDC pouze za předpokladu denního studia a dodržování vnitřních pravidel do max. 26 let věku.

v začátcích bydlet. O svých plánech se bála na Permonu mluvit, aby jí vedení zařízení neukončilo smlouvu hned. Vyhledala proto pracovníci OPU a požádala o pomoc s hledáním bydlení. Najít bydlení, které by pro Medu bylo z dávek sociální podpory finančně dostupné, se podařilo za neuvěřitelných 14 dnů.

V tu dobu však kontaktovala vedení Permonu Medina sestra s informací, že již vyřešila veškeré komplikace se zákazem vstupu Medy do Rakouska. Meda si nedovolila neuposlechnout přání rodiny. Na vlastní žádost ukončila studium, vypověděla smlouvu o ubytování s Permonem a odjela se sestrou do Rakouska.

Meda byla v Rakousku při náhodné policejní kontrole zadržena. Rakouské úřady zjistily, že je v Rakousku Meda nežádoucí osobou, že má v ČR udělen trvalý pobyt, a tak ji do ČR deportovaly. Po roce a půl se ocitla zpět v České republice. Sama a bez dokladů. Rodina jí pobyt v Rakousku nevyřídila. Sestra Medě dokonce vzala cestovní doklad.

Po návratu do ČR Meda vyhledala pomoc OPU. Bydlela, kde se dalo. V situaci, kdy se cizinec nemůže prokázat dokladem totožnosti, nemá možnost se oficiálně ubytovat, najít si legální práci, získat sociální dávky... a porušuje tím zákon o pobytu cizinců.

Prvním úkolem bylo obstarat Medě náhradní průkaz totožnosti, než získá nový pas. To znamenalo:

1. Nahlásit na Policii ČR odcizení pasu a získat protokol.
2. Doložit dokumenty od rakouských úřadů a protokol na cizinecké policii a zažádat o vydání náhradního cestovního průkazu totožnosti (dále jen CPT).
3. Dostavit se na ambasádu země původu, požádat o vystavení nového pasu, objasnit situaci a získat potvrzení o tom, že ambasáda žádost nabrala, ale neví, kdy jí bude vyhověno.
4. Dostavit se na OAMP – oddělení trvalých pobytů k vysvětlení situace, doložit dokumenty od cizinecké policie a ambasády, požádat o vystavení náhradního štítku o povolení k trvalému pobytu v ČR do CPT.

Se získaným CPT a s vlepeným štítkem trvalého pobytu mohla začít hledat Meda bydlení a práci. Za 31 dnů od příjezdu do ČR se Medě za asistence OPU podařilo:

1. Získat náhradní doklad totožnosti s platností 6 měsíců;
2. Požádat o cestovní doklad ze země původu;
3. Najít vhodné bydlení v domě na půl cesty;

4. Přihlásit se na OAMP k trvalému bydlišti;
5. Zaregistrovat se na úřadu práce;
6. Přihlásit se k veřejnému zdravotnímu pojištění a požádat o splátkový kalendář za dobu, kdy za ni rodinní příslušníci nehradili zdravotní pojištění;
7. Vyřídit dávky v hmotné nouzi.

V průběhu dalších šesti měsíců si Meda aktivně hledala práci a přivydělávala si občasnými brigádami.

Aktuální situace

V současné době má Meda platný pas země původu. Bydlí stále v domě na půl cesty, má legální zaměstnání – pracuje na plný úvazek – vykonává nekvalifikovanou práci.

Rodina po zásahu rakouských úřadů pochopila, co zavinila, a smířila se se situací, že Meda bude žít sama v České republice.

5.4.2 Případová studie č. 2: Jazykové nadání a cílevědomost jako determinant integrace v ČR

- **Jméno:** Lara
- **Pohlaví:** žena
- **Věk příchodu do ČR:** 17 let
- **Země původu:** Afrika
- **Jazyková vybavenost:** V době svého příjezdu hovořila francouzsky a anglicky.
V současné době hovoří plyně česky.
- **Typ současného pobytu v ČR:** Azyl z humanitárních důvodů

Vývoj pobytové situace:

Lara pocházela z oblasti Afriky, kde ženská obřízka byla běžnou praxí uvedení ženy do dospělého života. Lara se bála zdravotních komplikací po „zákroku“, bála se vysokého rizika smrti. V důsledku toho se obřízce odmítla podrobit a utekla ze své rodné vesnice přesto, že věděla, že tím ohrozí celou svoji rodinu. Náčelník vesnice ji dal hledat, chtěl ji k obřízce donutit. Dívku hledali všichni muži z vesnice – hrozil jí trest a veřejné ponížení. Za pomoci vzdálených příbuzných v jiné vesnici získala doklady a byla „nakontaktována“ na převaděče. Odjela do města, kde měla několik dní ve zkrýtu čekat na pokračování cesty. Do ČR přiletěla

letadlem - bez dokladů – ty odevzdala převaděči. Na letišti v Praze požádala o mezinárodní ochranu. Z letiště byla jako nezletilá bez doprovodu převezena do přijímacího střediska. Odtud pak byla na základě vydání předběžného opatření umístěna do DÚ Zařízení pro děti – cizince. Po třech měsících pobytu na Permonu jí byl OAMP MV ČR udělen azyl z humanitárních důvodů.

Rodinná situace:

Lara o své rodině nikdy nemluvila.

Vývoj případu:

Po šesti měsících pobytu na území ČR Lara získala azyl z humanitárních důvodů. Ten samý měsíc, kdy jí byl azyl udělen, obdržela nový doklad totožnosti – průkaz azylanta.

Než přišla Lara na Permon, byla v České republice sotva tři měsíce. Přesto se již dokázala v češtině velmi dobře vyjadřovat. Po 14 měsících od příchodu do Čech složila zkoušku z českého jazyka úrovně B1.

Situace Lary na Permonu:

Na Permonu byla Lara v porovnání s ostatními nezletilými bez doprovodu velmi krátkou dobu – necelý rok. Během tohoto roku dosáhla 18 let a rozhodla se ze Zařízení pro děti – cizince Permon odejít po skončení letních prázdnin.

Vzdělávání v ČR:

Na základě diagnostiky DÚ byla Lara zařazena do druhého ročníku praktické školy dvouleté na Permonu. Praktickou školu začala navštěvovat v září. V březnu (po necelém roce pobytu v ČR) úspěšně složila přijímací zkoušky na běžnou českou střední školu, kde se umístila mezi prvními. Praktickou školu v červnu úspěšně ukončila složením závěrečných zkoušek.

Od září dalšího roku začala ve svých 18 letech studovat střední školu v Praze. Své studium vloni ukončila úspěšným složením maturitních zkoušek.

Odchod z Permonu:

O svém odchodu z Permonu mluvila Lara už od oznámení o jejím přijetí na SŠ v Praze. Ve spolupráci se sociální pracovnící OPU, našla před koncem školního roku vhodné bydlení

v domě na půl cesty, kam se mohla v září, po odchodu z Permonu, nastěhovat. V domě na půl cesty zůstala celé tři roky. Pak získala od AOMP integrační byt v Praze.

Aktuální situace:

V současné době mluví Lara česky tak, že bych nepoznala, že se v Česku nenarodila. Dále perfektně ovládá anglický, francouzský a španělský jazyk. Žije sama. Většinu času tráví studiem, nebo prací. Aktuálně se připravuje na studium vysoké školy v zahraničí. V České republice resp. v Praze se cítí velmi dobře. Jediné, co v ČR nemá ráda, je sníh a zima.

5.4.3 Případová studie č. 3: Podpora klienta jako determinant integrace v ČR

- **Jméno:** Joael
- **Pohlaví:** muž
- **Věk příchodu do ČR:** 17 let
- **Země původu:** Afrika
- **Náboženství:** Křesťanství
- **Jazyková vybavenost:** V době svého příjezdu hovořil velmi dobře francouzsky.
V současné době hovoří plynně česky.
- **Typ současného pobytu v ČR:** Azyl z humanitárních důvodů

Vývoj pobytové situace:

Joael byl zadržen na letišti v Praze pasovou kontrolou s falešným cestovním dokladem, za což mu cizinecká policie udělila zákaz pobytu v ČR na 3 roky. Joael na letišti požádal o mezinárodní ochranu. V rámci řízení o udělení mezinárodní ochrany žádal o sloučení se vzdáleným příbuzným žijícím v jiném státě EU. Vzhledem k neprokázaným vztahům mu byla žádost o sloučení zamítnuta. Po třech letech čekání a nejistoty mu byla udělena mezinárodní ochrana formou azylu.

Rodinná situace:

Joael pochází z dobře situované a velmi vzdělané rodiny. Otec s bratrem se v zemi původu politicky angažovali. Oba skončili ve vězení. Joael od svého odchodu z domova o nich nemá žádné zprávy. Matka zemřela, když bylo Joaelovi deset let.

Vývoj případu:

Z letiště byl Joael převezen do přijímacího střediska a po vydání předběžného opatření byl umístěn do DÚ ZDC. V roce 2006 přišel na Permon, kde strávil dva roky. V roce 2008 se díky uvolněnému místu na studijní skupině ZDC a sponzorskému daru, který mu umožnil studovat soukromé gymnázium v Praze s rozšířenou výukou francouzského jazyka, dostal do Prahy.

Shodou okolností v Praze potkal otceva známého, který mu pomohl v získání potvrzení o maturitní zkoušce v zemi původu. Ve spolupráci s OPU diplom nostrifikoval, tzn., ČR uznala jeho diplom o dokončeném středoškolském vzdělání ze země původu. Proto už nemusel dokončit studium gymnázia v Praze, a mohl se přihlásit ke studiu na vysoké škole technického zaměření. Na vysokou školu byl přijat.

Situace na Permonu:

Z umístění na Permon byl Joael zoufalý. I když mohl jezdit o víkendech na propustky do Prahy, připadal si na Permonu jako ve vězení. Moc si přál odejít studovat do Prahy a být mezi lidmi.

Vzdělání v ČR:

Praktickou školu na Permonu ukončil závěrečnou zkouškou. Pak odešel na soukromé gymnázium do Prahy, které nedokončil z důvodu uznání středoškolského vzdělání ze země původu. V současné době je řádným studentem denního studia na vysoké škole v Praze.

Odchod ze ZDC:

K odchodu ze ZDC se rozhodl v situaci, kdy úspěšně ukončil první ročník vysoké školy. Získání azylu mu vyřešilo nejistou pobytovou situaci v ČR. A v důsledku mu umožnilo se osamostatnit.

Aktuální situace:

Joael nyní žije v bytě se svojí přítelkyní. Právě dokončuje bakalářské studium.

5.4.4 Případová studie č. 4: Negramotnost jako determinant integrace v ČR

- **Jméno:** Lukas
- **Pohlaví:** muž
- **Věk příchodu do ČR:** 17 let
- **Země původu:** Afrika
- **Náboženství:** Islám
- **Jazyková vybavenost:** V době svého příjezdu hovořil španělsky a velmi špatně francouzsky. V současné době mluví lámaně česky.
- **Typ současného pobytu v ČR:** Trvalý pobyt z humanitárních důvodů

Vývoj pobytové situace:

Lukas přišel do České republiky na podzim roku 2009. Jako nezletilého bez doprovodu ho identifikovala při namátkové kontrole Policie ČR. Ta o jeho případě informovala místně příslušný OSPOD, který vydal návrh na předběžné opatření k soudu. Ještě tentýž den byl Lukas umístěn do diagnostického ústavu ZDC. V listopadu 2009 byl umístěn do výchovného ústavu na Permonu.

Soud v jeho případě mimořádně rozhodl o nařízení ústavní výchovy, i když do Lukasových osmnáctin by mohl dále prodlužovat předběžné opatření. Díky tomuto úkonu získal Lukas oprávnění k trvalému pobytu a po dosažení osmnácti let mohl žádat o trvalý pobyt z humanitárních důvodů. Ten mu byl také bez větších komplikací udělen, protože Lukasovu situaci nekomplikoval zákaz pobytu v ČR.

Rodinná situace:

Lukas zemi původu opustil v doprovodu svého strýce už v deseti letech. Z důvodu neustálých občanských nepokojů v zemi, byla rodina ráda, že se dostane do bezpečí. Se strýcem pak několik let cestoval po Evropě. Strýc však podlehl vážné nemoci, když bylo Lukasovi 16 let a zemřel. Lukas zůstal v Evropě sám. S matkou a sourozenci je Lukas v telefonickém spojení, ale od svého odchodu z domova je neviděl.

Vývoj případu a Lukasova situace na Permonu:

Z přemístění z diagnostického ústavu v Praze na Permon byl Lukas zcela nešťastný. Nechtěl být zavřený v lese, chtěl žít mezi lidmi ve městě. Na Permonu také nebyl z vychovatelů nikdo (na rozdíl od DÚ), kdo by hovořil španělsky nebo francouzsky. Mohl si tak povídat jen s některými francouzsky hovořícími klienty. Vychovatelům nerozuměl vůbec.

Z důvodu Lukasovy jazykové bariéry docházelo často mezi ním a pracovníky zařízení k nedorozuměním a konfliktním situacím. Lukas těžko psychicky zvládal situaci jazykové izolovanosti a při nedorozuměních býval emotivně výbušný. Vychovatelé i vedení Permonu ho vnímali jako velice problémového klienta.

Dalším problémem pro Lukase byl všudypřítomný pes zástupkyně ředitele na Permonu. Pes totiž doprovázel vedoucí Permonu úplně všude, i na výchovné skupiny dětí. Pokud se někdo z klientů proti psu ohradil nebo dal znát, že mu jeho přítomnost není milá, jeho postavení se v očích vedoucí Permonu zhoršilo.

Asi po třech měsících pobytu Lukase na Permonu napjatá situace mezi ním a vedením ZDC začala eskalovat. Lukas měl nějaký nevyjasněný konflikt s panem ředitelem. Nechtěl však s nikým cizím o záležitosti mluvit.

Vedení zařízení pak upozornilo pracovnice OPU, které v tu dobu řešily Lukasovu pobytovou situaci, že budou muset Lukasovi smlouvu o dobrovolném pobytu z důvodu jeho nepřiměřeného chování vypovědět. „Vyhození“ Lukase ze zařízení by pro Lukase znamenalo velké ohrožení pobytové situace (OAMP ještě nerozhodlo o trvalém pobytu). Na základě intervence pracovnic OPU vedení ZDC dalo Lukasovi druhou šanci. Lukas se pak velmi snažil korigovat své chování.

Vzdělání v ČR:

Na Permonu byl Lukas zařazen do 1. ročníku praktické školy. Studium ve škole nezvládal a na konci školního roku propadal.

Odchod ze ZDC:

V květnu 2010 byl Lukasovi udělen trvalý pobyt z humanitárních důvodů. Rozhodl se setrvat na Permonu pouze do konce školního roku, než najde vhodné bydlení. V České republice nikoho neznal mimo klienty ZDC.

Z Permonu odešel do domu na půl cesty. Vychovatelé a pedagogové mu na pedagogické radě odsouhlasili odchodné ve výši 1000,- Kč.

V domě na půl cesty se ukázalo, že Lukas ve svém rodném jazyce neumí plynule číst a používá fonetický přepis španělské výslovnosti. Práce se slovníkem se tak ukázala jako bezvýsledná. Konzultace tak se sociální pracovníci probíhaly prvního půl roku pobytu Lukase v domě na půl cesty pouze za přítomnosti tlumočnice.

Aktuální situace:

V současné době bydlí Lukas stále v domě na půl cesty a připravuje se na své brzké úplné osamostatnění. Z důvodu velké jazykové bariéry a negramotnosti nemohl dlouhou dobu najít trvalé zaměstnání. V současné době zaměstnán je. Druhým rokem chodí na kurzy českého jazyka pořádaných OPU a se svou sociální pracovnící se učí základy čtení a psaní. Lukas je velice pečlivý. Za celou dobu pobytu v domě na půl cesty nenastala jediná situace, kdy by Lukas jednal neadekvátním způsobem.

6. Interpretace výsledků šetření

Na případové studii č. 1 jsem se snažila poukázat na dvě možné okolnosti, které komplikují integraci do české společnosti.

- 1) Nezletilým bez doprovodu se často stává, že zůstanou v jiné zemi, než kde mají své rodinné příslušníky, za kterými cestují. Úspěšnému řešení této situace brání mnoho legislativních a často i finančních překážek. Nezletilí bez doprovodu jsou vystaveni velkému tlaku na jejich psychiku a cítí se být nesmyslně chyceni v pasti. Jsou zmatení, nevědí, co mají dělat. Jestli poslouchat rodinu a riskovat nelegální pobyt v zahraničí, nebo respektovat platné legislativy a právní rámce jednotlivých států a zůstat sám odloučen.
- 2) Ztráta dokumentů či jejich odcizení je někdy začátkem konce úspěšné integrace do společnosti. U cizích státních příslušníků je leckdy obstarání nových dokladů neřešitelným problémem, i když na území ČR mají udělen trvalý pobyt.

Případová studie č. 2 ilustruje jednak výhody výjimečného nadání na osvojení si cizích jazyků, ale také jakým motivačním faktorem může být touha po samostatnosti. Na základě této případové studie bych chtěla upozornit na uplatněnou tzv. dobrou praxi a to v rychlosti vyřešení pobytové situace. Brzké vyřešení pobytové situace dává nezletilým bez doprovodu možnost otevřené budoucnosti. Mohou tak plánovat a snít. Nemusí žít několik let ve strachu, v beznaději. S pocitem, že stejně všechno, co pro vlastní integraci do české společnosti dělají, je zbytečné, protože se jednoho dne může stát, že budou vráceni domů.

Případová studie č. 3 je ukázkou toho, jak by péče o nezletilé bez doprovodu měla vypadat. Tím mám na mysli, že izolovanost Permonu je kontraindikací k úspěšné integraci. Nezletilí bez doprovodu by měli mít co největší možnost kontaktu s širokou veřejností, k vytvoření sociálních vazeb a v neposlední řadě možnost si vybrat z široké palety škol.

Případová studie č. 4 si klade za cíl upozornit na problematiku práce s nigramotnými či pologramotnými klienty. Vzhledem k propracovanosti českého školství, zajištění bezplatné povinné základní školní docházky, se v české společnosti často s podobně znevýhodněnými osobami nepotkáváme, ale daná problematika je u nezletilých bez doprovodu velice aktuální. Druhým účelem uvedení této případové studie bylo jen letmé nastínění života nezletilých bez doprovodu na Permonu. Víím o případech nezletilých bez doprovodu, kdy vedla frustrace z nepřekonatelné jazykové bariéry a izolovanosti až k nezvladatelným výbuchům vzteku a agresivitě. Tito klienti byli pak odesíláni do psychiatrických léčeben k hospitalizaci. Vedení

Permonu tak řešilo důsledek nikoli příčinu situace.

Závěr

Systém péče o nezletilé bez doprovodu popsany v předcházejícím textu diplomové práce je víceméně funkčním mechanismem. Je důležité zde zmínit, že zajištění péče o nezletilé bez doprovodu je v České republice potřebné a opodstatněné.

Snahu jednotlivých subjektů včetně nevládních organizací zainteresovaných v péči o nezletilé bez doprovodu vnímám jako ukázkou dobré praxe.

V porovnání s dobou před rokem 2004 se situace nezletilých cizinců bez doprovodu u nás nesrovnatelně změnila. Je zajištěna materiální péče o identifikované nezletilé cizince bez doprovodu.

Problémy systému péče o nezletilé se vyskytují v jednotlivých fázích systému, stejně jako u jednotlivých subjektů, které se systému účastní.

Podstatným nedostatkem, z hlediska účelu, který by měl systém péče přinášet nezletilým bez doprovodu, je velká izolovanost a uzavřenost areálu Permon Zařízení pro děti-cizince. Pevně věřím, že MŠMT ČR dostojí svým slovům ze 17. 2. 2012, kdy se nechalo veřejně slyšet, že areál Permon bude k 30. 6.2012 zrušen.

Dále bych chtěla upozornit, aby se nezapomnělo na to, že za vzniklou aktuální situaci na Permonu zodpovídá management Zařízení pro děti – cizince.

Nyní nastává však otázka, jak řešit péči o nezletilé bez doprovodu dále?

Jednou z nabízejících se možností by byla podpora umisťování nezletilých cizinců do náhradní rodinné péče, a to do péče hostitelských rodin, pěstounské péče, do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. A Pro náhradní rodiny vytvořit systém podpory.

Další z nabízejících se možností je poskytovat nezletilým bez doprovodu péči v rámci zařízení ústavní výchovy, které však zajistí ubytování a péči o NBD v bytech v běžné zástavby většího města – ideálně Prahy.

Resumé

System péče o nezletilé bez doprovodu v ČR je v legislativním rámci dobře propracován. Je však důležité, aby i praxe odpovídala znění zákonů a nezletilým bez doprovodu (dále jen NBD) se dostalo takové péče, kterou skutečně potřebují. Je evidentní, že v současné době Zařízení pro děti – cizince areál Permon dobrou praxí v péči o nezletilé bez doprovodu rozhodně není.

Obecně lze říci, že rozhodně není žádoucí, aby nezletilí bez doprovodu byli traumatizováni soužitím s dětmi s poruchami chování a byli umístěni v izolovaných lokalitách. Důraz je nutné klást také na výběr specialistů pracujících s cílovou skupinou a jejich jazykovou vybavenost.

Dále je zapotřebí zajistit přístup nezletilých bez doprovodu k včasné psychoterapeutické péči, aby v důsledku nedocházelo k hospitalizacím klientů v psychiatrických léčebnách. A intenzivní výukou českého jazyka docílit začlenění NBD do běžných českých škol v co nejkratším čase.

Jako potřebný se ukazuje také vznik právního předpisu, který by jednotně a komplexně řešil podobu zkoušek věku, a byl závazný pro všechny resorty.

Vzniká tedy potřeba předeštíř novou koncepci, která by NBD adekvátním způsobem zajistila úspěšnou integraci do české společnosti.

Summary

The Czech Republic's care system for unaccompanied minors rests on a solid legal framework. However, it is essential to ensure that the common practice reflects the law, and that unaccompanied minors (further referred to as UAMs) are provided with sufficient care. It is obvious that the Facility for Children of Foreign Nationals – Permon, is still far from ideal.

In general, unaccompanied minors should not be traumatized by living together with children who suffer from behaviour disorders, nor should they live in isolated environment. It is vital to consider the qualities of the personnel who work with the target group and their language skills.

It is further necessary to provide unaccompanied minors with an early psychotherapeutic care in order to avoid their later hospitalizations in psychiatric hospitals. In addition, UAMs should also attend intensive courses of the Czech language so that they can fully integrate into a Czech school as early as possible.

It also emerged that a legal regulation which would govern age tests in all resorts is necessary.

Therefore, a new concept of how UAMs should be integrated into the Czech society is needed.

Seznam literatury

ČÁP, David a kol. *Žáci ohrožení předčasným odchodem ze vzdělávání: jak je podpořit v běžném školním prostředí*. Vyd. 1. Turnov: Vzdělávací centrum Turnov, ©2011. ISBN 978-80-254-9115-7.

ČÁPOVÁ, Z., MARXTOVÁ, M. *Děti z uprchlických rodin*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-76-8.

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1993. ISBN 80-85605-28-7.

GOTTELTOVÁ, K., KOPULETÁ, G. *Situace nezletilých žadatelů o azyl a cizinců bez doprovodu v ČR: monitorovací zpráva za období září 2003 - červen 2004*. Praha: OPU - Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2004. ISBN 80-239-4739-7.

GRYGAR, J., ČANĚK, M., ČERNÍK, J. *Vliv kvalifikace na uplatnění a mobilitu na českém trhu práce u migrantů ze třetích zemí: závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Multikulturní centrum, 2006. ISBN 80-239-7824-1.

HANCILOVA, B., KNAUDER, B. *Unaccompanied Minor Asylum-seekers: Overview of Protection, Assistance and Promising Practices*. Budapest: IOM, ©2011.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

KÁBRT, Jan et al. *Latinsko-český slovník*. 4. vyd. Praha: SPN, 1996, ©1957. ISBN 80-04-26657-6.

KOPULETÁ, G., NOVÁKOVÁ, P. *Nezletilí bez doprovodu*. Zlín: Latner, 2005.

KHOLLOVÁ, P., KOPULETÁ, G., SVOBODOVÁ, L., WIENEROVÁ, Z. *Můj život v České republice*. 2. aktualiz. vyd. Praha: OPU - Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2010.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. Studijní texty; sv. 8. ISBN 80-85850-08-7.

MILLER, Thomas W., ed. *Children of trauma: stressful life events and their effects on children and adolescents*. New York: International Universities Press, ©1998. International Universities Press stress and health series; monograph 8. ISBN 0-8236-0810-7.

PRAŠKO, J., HÁJEK, T., PREISS, M. *Posttraumatická stresová porucha a jak se jí bránit*. Praha: pro společnost Pfizer vydal Maxdorf, ©2002. ISBN 80-85912-80-5.

VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-284-X.

Jiné zdroje

Azyl, migrace a integrace: Terminologický slovník [online] 2010, [cit. 2012-03-17]. Dostupný z: WWW:

<<http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx?q=Y2hudW09Mg%3d%3d>>

Cizinci v ČR: Tabulková část – Azyl a azylová zařízení. [online] ČSÚ, ©2012 [cit. 2012-03-29]. Dostupný z: WWW:

<http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/1414-11-r_2011-0900>

Kompendium pediatrické apologie. [online] Odborná část © Doc. RNDr. Hana Krásničanová, CSc. [cit. 2012-01-06]. Dostupný z: WWW:

<http://www.ojrech.cz/lesny/kompendium/bone_age.htm>

Listina základních práv Evropské unie, čl. 24: Práva dětí [online], [cit. 2012-03-15]. Dostupný z: WWW:

<<http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303CS.01000101.htm>>

MŠMT je nečinné vůči špatnému zacházení v zařízení pro děti-cizince. [online] ©Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2012-04-17]. Dostupný z: WWW:

<<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/msmt-je-necinne-vuci-spatnemu-zachazeni-v-zarizeni-pro-deti-cizince/>>

Mapy.cz [online] ©SHOCart, spol. s r.o., [cit. 2012-04-10]. Dostupný z: WWW:

<<http://www.mapy.cz/#x=14.419736&y=49.611368&z=8&l=2>>

Separated Children in Europe Programme [online]. SCEP, ©2004-2007, [cit. 2012-04-10]. Dostupný z: WWW:

<http://www.separated-children-europe-programme.org/separated_children/about_us/scep_programme.html>

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11].

Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád (o.s.ř.) [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu) [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. ATLAS consulting spol. s.r.o., ©2008 - 2012, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

<<http://www.codexisonline.cz/>>

Zařízení pro děti-cizince, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče, základní a praktická škola [online].© 2007, [cit. 2012-04-11]. Dostupný z WWW:

http://www.ddc.cz/index.php?menu=nase_zarizeni

DRBOHLAV, D. *Obecný úvod do problematiky migrace*. Přednáška v rámci kurzu Sociální práce s uprchlíky na KSP FF UK Praha, 23. 10. 2009

Seznam příloh

1. Zpráva z návštěvy ZDC Veřejným ochráncem práv
2. Ukázka z publikace OPU [Khollová a kol., 2010]